

1968

ČÍSLO 140

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

GOTICKÁ SOCHA MADONY V KOSTELE PANNY MARIE SNĚŽNÉ V OLOMOUCI.¹

Na hlavním oltáři kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci je umístěna socha madony s dítětem.² Postava madony se vyznačuje poměrnou štíhlostí, vysoko posunutým pasem a tělesnou osou silně prohnutou v tvaru písmene S. Souvisí to se zdůrazněným kontrapostem, při čemž pravá noha je pevná, levá volná. Obě paže jsou v nadloktí těsně přimknuty k tělu, v předloktí pak v pravém úhlu předpaženy. Pravá paže je zakončena nahoru otočenou dlaní a štíhlými prsty, které s poněkud nepřirozenou lehkostí přidržují na vysunutém boku tělíčko dítěte. Levé předloktí je zakončeno rukou vytočenou tak, že dlaň směřuje dopředu (leží v rovině rovnoběžné s Mariinou tváří). Štíhlé prsty jemně svírají novější žezlo. Při popisu hlavy, která je spojena s trupem dlouhým, štíhlým krkem, je lépe vycházet ze snímku pořízeného během poslední opravy v r. 1946, poněvadž výraz tváře je nyní změněn a patrně značně odlišný od původní podoby. Široký oválný obličej má kulatou bradu, rty prohnuté v mírném úsměvu, plné tváře, rovný úzký nos, mělce uložené oči a vysoké čelo.³ Zpod přeřezaného zbytku původní koruny splývají na obě strany bohaté prameny vlasů, zbrzděné na povrchu hrubými, nepravidelnými rýhami. Jednotný proud vlasů dělí se na levém rameni ve dva tenčí prameny, z nichž vnější sleduje obrys ramene a paže až po loket, vnitřní, stejně dlouhý zakrývá rozmezí trupu a nadloktí. Na pravé straně hlavy splývá bohatě zvlněný proud vlasů na rameno.

Mariin šat s vysoko umístěným pasem je zčásti zakryt pláštěm, na prsou široce otevřeným. S obou předloktí splývá plášť až po kolena v bohatých trubkovitých, případně kornoutovitých záhybech. Horní, mírně a měkce zvlněný okraj pláště je pod pasem široce přehnut. Dolní okraj pláště probíhá v mírném oblouku ve výši kolen. Systém záhybů není samoúčelný, nezastírá tělesné jádro, naopak svým nepřiliš vysokým reliéfem dává vyniknout jeho jednotlivým částem a zmíněnému již kontrapostu. To platí jak o paralelních svislých záhybech šatů pod kolena (jejich náraz na zem je zmírněn lehkým prohnutím), tak zejména o řasení pláště. Je komponováno tak, že kromě zmíněných kaskád, spadajících s obou předloktí, vybíhají ostatní záhyby pláště vějířovitě od pravého předloktí. Jejich soustava je naprosto logická. Nejprve několik téměř svislých záhybů sbíhá podél pravé nohy a nalézají své pokračování v řasení šatu od kolen dolů. Reliéfně zdůrazněný diagonální záhyb, vedený od pravého předloktí k levému kolenu, jednak znázorňuje napětí látky, vyvolané dopředu vychýleným kolenem levé volné nohy, jednak představuje zprostředkující prvek — přechod od svislých záhybů k mísovitým. A s toutéž logickou důsledností je prostředkován přechod mezi diagonálním a velkým, pod pasem položeným mísovitým záhybem, a to pomocí mírně plastického záhybu v tvaru širokého písmene V. V řasení pláště tedy dominují oba zmíněné záhyby — diagonální a mísovitý — jako zřetelný zárodek systému, který se do všech důsledků rozvinul ve skupině madon krásného slohu.

Neoblečený Ježíšek sedí na pravé ruce Mariině a na jejím vysunutém boku tak, že jeho tělíčko svírá s matčiným trupem tupý, široce otevřený úhel. Zkřížení nožek, silné vytočení obou chodidel, diferencovaný pohyb obou paží, konečně vyklonění hlavičky z osy těla a její vytočení z roviny trupu — to vše dodává postavě dítěte vysoký stupeň přirozené a hravé živosti.

Socha je po restauraci, provedené v r. 1946 Karlem Kotrbou, v dosti dobrém stavu. Restaurátorská zpráva⁴ a snímky pořízené během opravy nás poučují a zásazích, které změnilý původní podobu díla. Při restauraci bylo po odstranění novější polychromie zjištěno, že „původní gotická modelace povrchu obličeje byla zničena sřezáním a že se zachovaly tyto partie: ústa,⁵ spodní část nosu, část líce, nadočnicové oblouky a malá partie pod bradou“. Dítě tyto zásahy ne-

prodělalo, avšak jeho levá ruka v zápěstí je pozdějšího data. Dále bylo zjištěno, že „vlasy madony byly přidělaný, a sice velký pramen na levé straně třemi dřevěnými kolíky a na pravé straně pramen, který leží na rameni madony. Pravé rameno bylo řezbářsky domodelováno... Asi při vzniku madony byl z neznámé příčiny přidělán tento dodatek.“ (Zpráva se tu odvolává na názor A. Friedla.) „Po odstranění negotických přídavek provedena konzervace dřeva. Obličej madony byl rekonstruován podle zachovaných fragmentů.“⁶

Z pramenů, pojednávajících o naší soše, je důležitý rukopis „Anfang und Ende der alten Maria-Schneekirche“ od P. Joh. Müllera z r. 1714.⁷ V něm nalézáme „Bericht von dem uralten gnadenreichen Mariabild, welches vom Jahre 1241 bis 1715 in der alten Jesuiten-, früher Minoritenkirche ist verehrt worden.“ Datování sochy je ovšem nesprávné, autor rukopisu spojuje její vznik s domnělým vítězstvím Jaroslava ze Sternberka nad Tatary. Pro nás je důležitější skutečnost, že jezuité převzali r. 1569 od minoritů sochu zároveň s kostelem, který byl už v 13. stol. zasvěcen P. Marii. V 16. stol. byla socha umístěna na sloupu u vítězného oblouku. Müllerovy zprávy jsou pro nás významné potud, že z nich můžeme usoudit, že socha byla od svého vzniku chována v kostele.

Proto snad bude na místě všimnout si alespoň ve stručnosti dějin kostela P. Marie Sněžné.⁸ První zmínka o kostele minoritů, který stál na místě dnešního kostela P. Marie Sněžné, je z r. 1267. Minorité zde byli usazeni do r. 1567 (resp. 1569), kdy je vystřídali jezuité, kteří drželi kostel s dvěma přestávkami⁹ až do r. 1773, kdy se stal kostelem olomoucké posádky. Mezitím byl v letech 1712–1719 znovuvystavěn v dnešní podobě. Z dějin kostela je pro předmět našich úvah důležitá též zpráva, že v r. 1679 byla nalezena ve věži listina, podle které „A. 1383 templum hoc a fundamentis exstructum atque perfectum est in honorem praepotentis Dei, B. M. et Delparae Assumptae aliorumque sanctorum“. Pravděpodobně šlo tehdy o podstatnou přestavbu a rozšíření původního kostela. J. Vyvlečka doplňuje výše uvedené zprávy o soše P. Marie tím, že se sloupu proti kazatelně (mezi presbytářem a chrámovou lodí) byla přenesena r. 1617 na oltář mariánské družiny.

Uměleckohistorické hodnocení sochy nalézáme v literatuře až v poslední době. R. Smetana¹⁰ se o ní zmiňuje jako o soše nezjištěné proveniencce z druhé poloviny 14. stol. A. Kutal¹¹ ve svém starším pojednání o sochařství doby Václava IV. v souvislosti s výkladem o vzniku a vývoji krásného slohu sestavuje řadu jdoucí od Žebrácké madony až k sochám vyvinutého krásného slohu a praví, že naznačené chronologické pořadí není ovšem absolutní. Starší způsob pojetí se udržel jistě až do konce 14. stol. a mísil se s novým, podobně jako se v rukopisech krále Václava prolíná starší a novější názor. „Ukazuje to např. madona v kostele P. Marie Sněžné v Olomouci, jejíž desorganisovaná drapérie si zachovává znaky 80. let až do doby dosti pokročilé.“ A dále v katalogu¹²: „Madona s dítětem, konec XIV. stol. Na Madonu ze Zahražan připomínají zejména drobné kličky šatu a na její slohovou vrstvu navazuje také genrové pojetí dítěte. Nezvýklé v té době uspořádání šatu na prsou dává myslit na přepracování v době kolem roku 1500. Z blízkého olomouckého okolí patří do této doby také madona v kapli v Lutíně.“¹³

Ve své novější velké práci o českém gotickém sochařství¹⁴ A. Kutal uvádí: „V této souvislosti (tj. se Zahražanskou madonou) je třeba se zmínit o dvou sochách, jež jsou patrně obě olomouckého původu. Jedna z nich, madona kaple v Lutíně, se vyznačuje bohatým krouživým pohybem řas, jež obtáčí trup a vytváří ve spodní části zahrocené mísovité záhyby, ne nepodobné oněm, jež se objevují na stejném místě Zahražanské madony. Ježíšek je posazen nezvykle vysoko, má však gumovitou, na všechny strany se rozbihaající, dětsky rozvernou pohyblivost. Příznačnou pro děti sedících madon. Je svým typem i pohybem blízký Ježíšku madony na hlavním oltáři u P. Marie Sněžné v Olomouci, která se od ní liší

svým vypáčenějším postojem i odlišným způsobem řádnění, v nichž se projevuje příslušnost k jiné, pokročilejší slohové vrstvě; má však nejen jeden rys společný se Zahražanskou Marií, zejména drobné vláskovité motivy, které se zde objevují pod velkým závěsem a u levé nohy. Olomoucká socha stojí na rozhraní dvou proudů, jednoho, na jehož konci stojí Zahražanská madona, a druhého, v němž se, jak se zdá, projevil nový příliv západních vlivů.“ V téže knize⁴⁵ datuje A. Kutal olomouckou sochu do doby kolem 1380.

A. Kutal tedy ve své novější práci upřesnil a částečně poopravil svůj dřívější úsudek o olomoucké soše, a to ve dvojím směru: a) pokud jde o datování (kolem 1380 místo koncem 14. stol.), b) pokud jde o slohovou příbuznost — poukazem na západní vlivy. Tyto závěry jsou zcela ve shodě s naším zjištěním z r. 1958, právě tak jako konstatování jistých vztahů ke slezské plastice. Jestliže se přesto vracíme znovu k této otázce, je to jednak proto, abychom podrobněji rozvedli některé dřívější úvahy, jednak a zejména proto, že nyní nalézáme některé nové, silnější prvky sounáležitosti olomoucké madony s domácími prostředím, a to jak místním (středomoravským, resp. olomouckým), tak i širším (českomoravským).

Madona z kostela P. Marie Sněžné vykazuje především některé společné znaky s Lutínskou madonou, která patrně pochází z Olomouce. Nejvýraznější analogie spatřujeme v postavě dítěte. V obou případech je umístěno nezvykle vysoko, jeho tělíčko, svírající s trupem matky týž úhel, je nadáno stejně živým pohybem. Analogie můžeme sledovat téměř do detailů — pootočení a sklon Ježíškovy hlavy, zejména pak zkřížení nožiček a poloha vyvrácených chodidel. V organizaci a tvarech drapérie jsou však přes některé společné znaky (vztah mezi látkou a tělesným jádrem, přehrnutý horní okraj pláště na prsou, klíčkovité záhyby při pevné noze) rozdíly, které posunují lutínskou sochu více do okruhu Zahražanské madony. Mezi lutínskou a olomouckou madonou je však ještě jeden společný rys: široce oválný tvar obličeje a jeho výraz, definovaný poněkud zvláštním, mírným, neurčitým, téměř „archaickým“ úsměvem.

Při datování olomoucké sochy působily dříve jisté potíže bohaté prameny vlasů. Tím, že bylo nyní A. Kutalem také datování bysty světičky z Dolní Vltavice posunuto do (pozdních) osmdesátých let, mizí dřívější zdánlivý rozpor mezi oběma sochami a stačí jen stručně poukázat na obdobné výtvarné řešení vlasů, jak je nacházíme v časové vrstvě sedmdesátých a osmdesátých let počínajíc madonou z Bečova, přes ženské bysty svatovítského dolního triforia, tympanon severního portálu chrámu P. Marie před Týnem v Praze až po zmíněnou světičku z Dolní Vltavice. To vše nás opravňuje k závěru, že madoniny vlasy na soše v kostele P. Marie Sněžné je možno považovat za prvek současný s ostatní sochou a že přes svůj bohatý tvar a vrstvení neposunují vznik olomoucké sochy do devadesátých let 14. stol.

Zkoumáme-li drapérii olomoucké sochy, tu se nám přímo vnucuje srovnání s madonou ve farním kostele v Tovačově z doby kolem roku 1380. Přitom je třeba ponechat stranou šat na Mariiných prsou, který byl v novější době přeřazen. Až na poněkud větší ostrost svislých záhybů pod kolena je utvářena drapérie spodní poloviny tovačovské sochy téměř do detailu shodně se sochou olomouckou. Tovačovská madona souvisí se Staroměstskou, a její skladba vyrůstá ze středofrancouzských prací.¹⁶

Slohové souvislosti však nestačí sledovat od olomoucké madony jen směrem k české plastice a odtud dále na západ. Je nutno vzít v úvahu též vztahy gotické plastiky olomoucké oblasti ke Slezsku. Ty zdaleka nejsou ojedinělé, ač se na Olomoucku zachovalo jen málo památek ze 14. stol. Je to např. souvislost mezi torsem krucifixu Vlastivědného ústavu v Olomouci z druhé čtvrtiny 14. stol. a krucifixem v kostele voršílek ve Vratislavi.¹⁷ Dále sem patří sochy sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty v muzeu v Tovačově, které vznikly pod dojmem

vynikajících slezských děl (Apoštolové z kostela sv. Magdaleny ve Vratislavi).¹⁸ Známy je také vztah vynikající Šternberské madony z počátku 15. stol. ke slezské plastice.¹⁹ Pokud jde o námi zkoumaný případ, nabízí se srovnání s madonou z Lehnice.²⁰ Také zde je systém drapérie v dolní polovině těla prakticky tentýž jako u sochy v kostele P. Marie Sněžné (jeho kompozice, napjatost, výška reliéfu), nápadně podobný je také Ježíšek (výraz, živý pohyb, pootočení hlavy). Rovněž Mariin vlas je rozložen ve třech proudech jednak na obvodu, jednak na přední straně levého ramene. Podle Wieseho jde o dílo augšpurského sochaře a tím se opět dostáváme oklikou k západnímu ohnisku vlivů, které se uplatňovaly v české a moravské plastice.

Tak se nám při sledování slohové filiace zatím jeví olomoucká socha jako dílo „*stojící na rozhraní dvou proudů*“ (A. Kutal). Vztahy k české plastice kolem Zahražanské madony a ke skupině, v níž se projevil příliv západních vlivů, se zdály celkem rovnocenné a vyrovnané. Stranou úvah však dosud stály dvě gotické plastiky, kterým je třeba věnovat pozornost, a které, jak se zdá, v konečné fázi posílí význam domácí složky v soše madony kostela P. Marie Sněžné. Je to především světiice (madona?) ve sbírkách Vlastivědného ústavu v Olomouci.²¹ Gotická socha z doby kolem r. 1380, pozdějšími zásahy značně pozměněná, silně poškozená (sloužila jako úl) vykazuje některé nápadné shody s madonou v kostele P. Marie Sněžné: tak drapérie od kolen dolů je téměř zrcadlovým obrazem řášení šatu madonina, pravá ruka světiice je tvarem, polohou a pohybem velmi podobná levé ruce madony (není vyloučeno, že v ní také původně držela žezlo), a rovněž nalézáme obdoby mezi levou rukou světiice a pravou rukou madony. Jestliže šlo, jak se domníváme, v případě světiice původně o madonu, pak držela na levé ruce Ježíška stejně vysoko jako madona z kostela P. Marie Sněžné a Lutínská madona. Konečně nelze přehlédnout ani společné rysy široce oválného obličeje a jeho úsměvu. Tím je všem třem sochám blízký také gotický sv. Jiří v tovačovském muzeu.

Vedle tohoto utužení svazku a spojitosti s gotickou plastikou olomoucké oblasti z doby kolem roku 1380 objevuje se další spojovací článek mezi madonou kostela P. Marie Sněžné a českým, resp. česko-moravským uměním konce 14. století. Je jím socha sv. Anny Samotřetí v Nové Říši. Přes řadu kvalitativních rozdílů, které vyplývají z příslušnosti novoříšské sochy k jiné, pokročilejší slohové vrstvě, má s ní olomoucká socha ne jeden společný rys. Vedle toho, že v obou případech je dítě umístěno velmi vysoko, můžeme sledovat analogie v jednotlivých částech drapérie počínajíc kaskádou záhybů pod pravou rukou, přes dlouhý diagonální záhyb, který probíhá od pravého předloktí ke špičce levé nohy, přes další šikmý záhyb vyvolaný napětím látky vysunutým kolenem volné nohy až k oběma mísovitým záhybům pod pasem. Pozoruhodné jsou též analogie v přehrnutí horního lemu pláště na prsou. Všechny tyto prvky jsou vyjádřeny u olomoucké sochy způsobem velmi jemným, uměřeným, jakoby v náznaku, téměř v ekvivalenci jednotlivých složek. Naproti tomu odpovídá pokročilejšímu slohovému stadiu novoříšské sochy, že se život drapérie do značné míry osamostatnil od tělesného jádra, že jednotlivé záhyby podstatně získaly na mohutnosti a plastičnosti a že změnily i vzájemné vztahy mezi nimi ve prospěch velkého diagonálního a mísovitého záhybu. Máme za to, že se těmito souvislostmi a dále též vztahy mezi novoříšskou sochou a českým malířstvím (zejm. sv. Bartolomějem na třeboňském oltáři a sv. Tomášem na Jeřeňově epitaфу²²) utužuje svazek madony v kostele P. Marie Sněžné v Olomouci s nejvýznamnější slohovou vrstvou české gotiky natolik, že olomoucká socha pevně zapadá do kontextu české gotické tvorby.

Závěrem je tedy možno říci, že v době, kdy se naše výtvarné umění stále více otvíralo smyslovému světu a vyjadřovalo nový, kladný vztah k hmotné skutečnosti, vznikla kolem r. 1380 nebo na počátku osmdesátých let 14. stol.²³ socha

madony v kostele P. Marie Sněžné v Olomouci. Vznikla jako dílo patrně olomouckého umělce a vykazuje vedle západních vlivů především zřetelné souvislosti se skupinou Zahražanské madony a s některými díly krásného slohu, částečně i se slezskou tvorbou. Pevně je zakotvena též v umělecké tvorbě olomoucké oblasti kolem r. 1380, pokud nám několik málo zachovaných památek umožňuje učinit si o ní jistou představu.

¹ Materiál k této statí a k jejím závěrům je z větší části čerpán z autorovy brněnské seminární práce z r. 1958.

² Lipové dřevo, výška 146 cm.

³ O změnách způsobených pozdějším přeřezáním viz níže restaurátorskou zprávu z r. 1948.

⁴ V archivu Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Brně.

⁵ Skutečnost, že se ústa zachovala v původním stavu, má pro nás značný význam při srovnání madony s ostatními sochami olomoucké oblasti.

⁶ Podle našeho názoru se však nepodařilo v plném rozsahu obnovit tvář a výraz Mariiny tváře.

⁷ Citováno podle R. Schünke, Beiträge zur Kirchlichen Kunst- und Kulturgeschichte von Olmütz. Nový Jičín 1916.

⁸ J. Vyvlečka, Příspěvky k dějinám kostela P. Marie Sněžné v Olomouci, Olomouc 1923.

⁹ 1619—1621, 1642—1650.

¹⁰ R. Smetana, Průvodce památkami v Olomouci. Olomouc 1948. S. 27. (Druhé vydání z r. 1966. S. 24.)

¹¹ A. Kutal, D. Líbal, A. Matějček, České umění gotické I, Praha 1949. S. 88.

¹² A. Kutal, l. c. S. IX.

¹³ Nyní zapůjčena na hrad Šternberk na Mor.

¹⁴ A. Kutal, České gotické sochařství 1350—1450. Praha 1962. S. 23.

¹⁵ A. Kutal, České gotické sochařství, s. 150.

¹⁶ A. Kutal, České gotické sochařství, s. 85.

¹⁷ A. Kutal, K česko-slezským stykům v sochařství 14. stol. Slezský sborník 1954. S. 289 n.

¹⁸ A. Kutal, České umění gotické I, s. 58. — A. Kutal, České gotické sochařství, s. 35.

¹⁹ A. Kutal, České gotické sochařství, s. 97.

²⁰ E. Wiese, Schlesische Plastik vom Beginn des XIV. bis zur Mitte des XV. Jahrhunderts. Leipzig 1923. Tab. XVI, 2.

²¹ A. Kutal, Světlce Vlasteneckého musea v Olomouci. ČVSMO, roč. LI (1938). S. 88. — V. Burian, Výsledky restaurace gotických plastik Světlce a Ukřikování v olomouckém muzeu. Zprávy KVS v Olomouci č. 86 (1960). S. 103—104.

²² A. Kutal, České gotické sochařství, s. 87.

²³ Vzhledem k výše citované zprávě o obnově kostela P. Marie Sněžné v Olomouci v r. 1383 nelze vyloučit možnost, že socha byla pořízena v souvislosti s touto událostí.

GOTISCHE MADONNA IN DER MARIA-SCHNEE-KIRCHE ZU OLOMOUC (OLMÜTZ)

In der am Hauptaltar der Maria-Schnee-Kirche zu Olomouc [Olmütz] befindlichen gotischen Madonna wurde in den letzten Jahren das Werk eines wahrscheinlichen olmützer Bildhauers aus der Zeit um 1380 erkannt. Eine nähere Erforschung des Bildwerkes und dessen Vergleich mit der erhaltenen böhmischen, mährischen und schlesischen Plastik jener Zeit ergibt nachstehendes Ergebnis: die Madonna der Maria-Schnee-Kirche ist um 1380 oder zu Beginn der achtziger Jahre des 14. Jahrhunderts entstanden. Es ist nicht ausgeschlossen, dass die Entstehung im Zusammenhang mit einem Umbau der alten Minoritenkirche im Jahre 1383 steht. Ähnlich wie die Madonna von Tovačov (Tobitschau) und die Prager Altstädter Madonna weist sie westeuropäische Einflüsse auf. Analogien finden wir auch in der schlesischen Plastik, insbesondere in der Madonna aus Lehnice [Liegnitz]. Nichtsdestoweniger wurzelt das Olmützer Bildwerk fest im künstlerischen Schaffen des böhmisch-mährischen Gebietes (Madonna aus Zahražany und Hl. Anna Selbstdritt aus Nová Říše — Neureich) und steht vor allem in enger Beziehung zu den übrigen Bildwerken aus der Zeit um 1380, die sich in Olomouc und Umgebung erhalten haben. Ausser der bereits erwähnten Madonna der

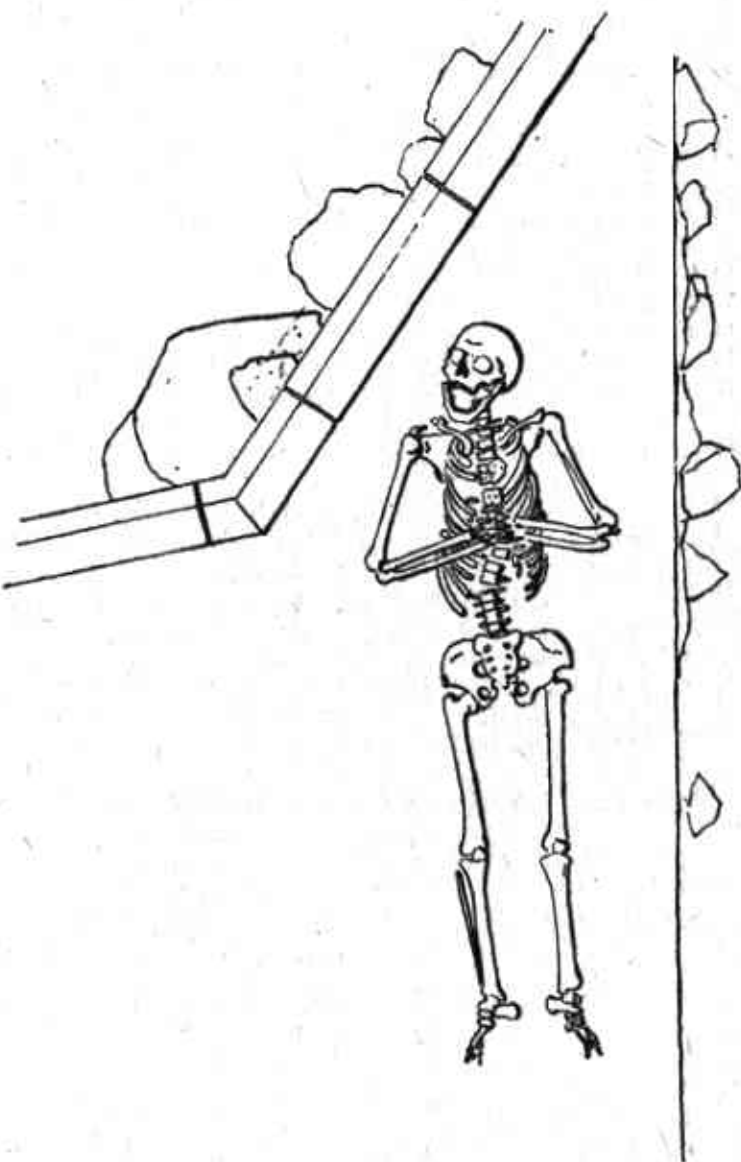
Pfarrkirche in Tovačov sind es der Hl. Georg im Museum dasselbst, ferner die Madonna aus Lutín und die Statue einer Heiligen im Museum zu Olomouc. Dadurch beweist die Madonna der Maria-Schnee-Kirche ihren bodenständigen Charakter.

Václav Burian — Milan Stloukal

ŠESTÝ POHŘEB BOJOVNÍKA NA KARTOUZCE V DOLANECH

Výzkumem v roce 1967 byl ukončen odkryv území kvadratury, jejíž západní část plnila současně funkci kartuziánského hřbitova, jak je tomu například v Clermontu.¹ Během výzkumu se však nepodařilo zachytit ani jeden kartuziánský pohřeb, i když je známo, že zde zemřel i první převor Štěpán dne 27. července 1421.² Patrně shodou různých okolností byli na ploše hřbitova uloženi příslušníci husitské posádky, padlí v posledních bojích s Olomoučany a jimi také pohřbení nejpravděpodobněji v r. 1425.³ Naše úvahy o dřívějších pohřbech, okolnostech jejich provedení a především antropologická hodnocení byly publikovány již dříve.⁴ Předmětem této zprávy je šestý mužský pohřeb, který v některých směrech znovu potvrzuje naše povšechné závěry o věkovosti a tělesných proporcích příslušníků posádky. Šestý pohřeb byl uložen, jak jsme předpokládali podle dosavadních nálezů, v cviklu mezi zdívkou křížové chodby G a kaple N, pod 250centimetrovou vrstvou stavební destrukce s kusy kamenických dílů. Kostře ležela na úrovni terénu hřbitova paralelně se zdívkou chodby G, byla orientována hlavou k západu, nohama k východu, napřímená, na zádech, délka in situ 163 cm. Lebka byla mírně pootočená vpravo, dolní čelist pokleslá. Obě ruce byly volně složeny na hrudníku, články prstů pravé ruky zapadly do dutiny hrudního koše. Páteř byla esovitě prohnutá. Kostí dolních končetin ležely souběžně v normální poloze.

Jde o pozůstatky mladého muže, zemřelého asi ve věku 30 let. Kostra je velmi dobře zachována, lebka má slabě poškozenou a mírně postmortálně deformovanou levou polovinu temene.

Dolany, Kartouzka: Hrob bojovníka (pohřeb č. 6).
Kresba A. Šplíchal.

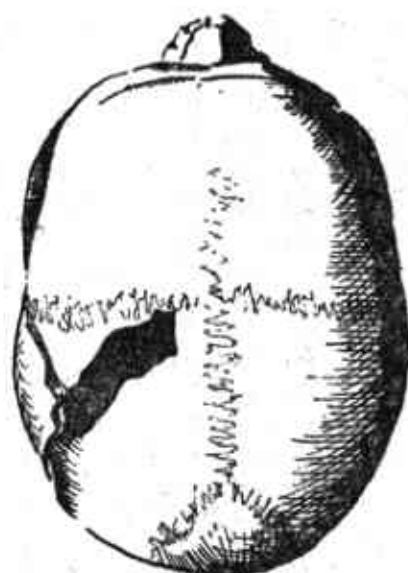
Lebka je robustní, v laterální normě vidíme středně vyklenutou glabelu III. stupně, silně vyklenuté, téměř strmé čelo přechází v oblé temeno a slabě vyklenutý týl s hrbolovitou protuberantia occipitalis externa 2. stupně. Bradavkové výběžky jsou velké, spánkové šupiny nízce klenuté. Na obou lícních kostech jsou vytvořena tubercula marginalia, kořen nosu je výrazně zaříznut, nosní kůstky nepatrně konkávního profilu středně prominují.

V normě vertikální má lebka obrys ovoиду, lebeční švy jeví první náznaky srůstání. V normě faciální má lebka široké čelo, středně silné nadočnicové oblouky, tlusté horní okraje obou očí a úzký kořen nosu. Fossa cania je středně hluboká. Dolní čelist je robustní s výrazně vytvořenou bradou ve tvaru příčného valu, úhly mandibuly jsou vytvořeny do stran. V obou čelistech je trvalý chrup kromě zubů moudrosti, které však zřejmě nejsou ani založeny. Zuby jsou slabě obroušeny (abrase 2. stupně), zcela zdravé, bez kazů a intravitálních ztrát.

Metrická charakteristika lebky:

největší délka lebky (1)	197 velmi dlouhá
délka base lebky (5)	104
největší šířka lebky (8)	150? — středně široká
nejmenší šířka čela (9)	108
šířka týlu (12)	120
výška lebky (17)	144 — vysoká
obvod lebky (23)	560
týlní tětíva (31)	97
kapacita lebky vypočítaná (38)	1775 — aristencefal
délka obličeje (40)	99
bizygomatická šířka (45)	141 — široká
výška obličeje (47)	125 — vysoký
výška horního obličeje (48)	75 — vysoký
šířka očníce (51)	42
výška očníce (52)	34
šířka nosu (54)	23
výška nosu (55)	52
vzdálenost kondylů mandibuly (65)	127
vzdálenost úhlů mandibuly (66)	113
výška brady (69)	38
index délkošířkový (I 1)	76,2 — mesokran
index délkovýškový (I 2)	73,2 — orthokran
index šířkovýškový (I 3)	96,0 — metriokran
index transvers. frontopariet. (I 13)	72,0 — euryometop
týlní index (I 29)	80,8 — nízký
index obličejový (I 38)	88,7 — mesoprosop
index horního obličeje (I 39)	53,1 — mesen
index očníce (I 42)	81,0 — mesokonch
index nosu (I 48)	44,2 — leptorrhin
alveolární index (I 60)	95,2 — orthognat
frontomandibulární index	104,7 — mesomandibular

Pánev kostry je typicky mužského tvaru, plně epifysované dlouhé kosti jsou masivní, krátké, stehenní a ramenní kosti mají velké hlavice. Výška postavy byla vypočítána na 159 cm, je tedy malá.

Dolany, Kartouzka: Lebka kostry č. 6. Kresba A. Špíchal.

Kostru z Dolan prohlédl L. Vyhnanek, aby zjistil patologické zajímavosti. Na lebce jsou ve stropě obou očnic vytvořena symetrická cribra orbitalia bez prominence nad okolní kost. Na 1. krčním obratli (atlasu) je foramen transversarium na pravé straně ventrálně otevřené — jde o vrozenou variantu. Na dorsální ploše levého 1. metatarsu je těsně za kloubní plochou okrasek hrboletě deformovaného kostního povrchu s nepravidelnou periostosou; jde zřejmě o projev zánětlivé kostní reakce, pravděpodobně odpovědi na zánětlivý proces v měkkých částech.

V hrobě číslo 6 v Dolanech tedy ležely pozůstatky mladého muže malé postavy, meso-mesomorfního typu.

1 E. Violett le Duc, Dictionnaire raisonné de l'architecture, I, Paris 1876, str. 308, 309.

2 Rudolf Hikl, Štěpán z Dolan, Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci čís. 12, Olomouc 1966, str. 24.

3 Viz můj rozbor ve studii Kartouzka v Dolanech — moravský protějšek hradu Slónu, Střední Morava 1, Olomouc 1966, str. 5—18 (cf. str. 15), nejnověji Josef Bradáč, Poslední kartuziánský devotista Štěpán z Dolan, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1968, čís. 139, str. 1.

4 Václav Burian—Milan Stloukal, Středověké hroby z Dolan (o. Olomouc), Sborník III Karlu Tihelkovi k pětadesátinám, Brno 1963—1964, str. 229—231, tab. XXXVII—XXXIX. — Dvojhrob husitských bojovníků (pohřby čís. 4 a 5) na Kartouzce v Dolanech (výzkum 1966), Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1967, čís. 133, str. 3—8, obálka str. 1—3.

DAS SECHSTE KRIEGERBEGRÄBNIS IN DER KARTAUSE IN DOLANY

Zwischen dem Mauerwerk des Abschlusses der Kapelle N und des Kreuzganges G wurde bei der historisch-archäologischen Forschung im Jahre 1967 das sechste Kriegergrab aufgedeckt. Es handelt sich um einen Mann von Mittelgröße (159 cm), der im Alter von ungefähr 30 Jahren starb. Getötet wurde er, wie die Ergebnisse der letzten historischen Forschung zeigen, in den letzten Kämpfen um die hussitische Befestigung im Jahre 1425.

Václav Burian

KOSTERNÉ DOKLADY KONĚ Z LOKALITY KARTOUZKA V DOLANECH

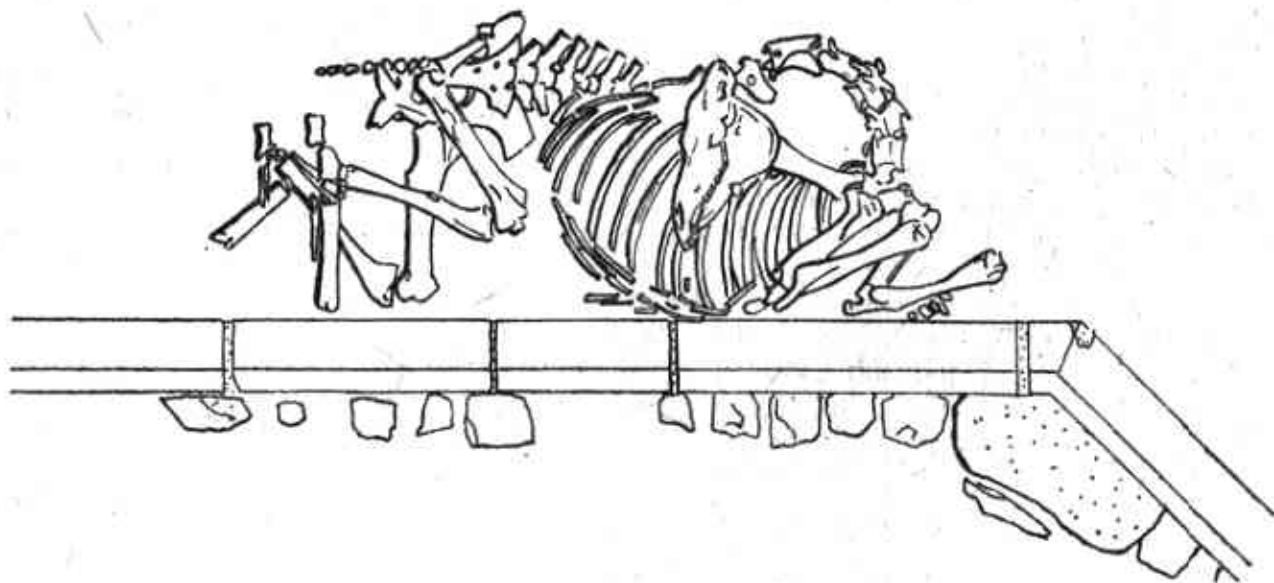
Mnohostranné badatelské přednosti krátké existence středověké lokality Kartouzka, jejíž zánik se stále více stabilizuje k roku 1425,¹ zasahují také do oblasti značně odlehle, kterou jsou dějiny chovu koní v našich zemích. V tomto směru naše poznatky doplňují mezeru v období středověku, o němž nejsme buď vůbec informováni nebo jsme odkázáni na dohady, jak je například známo z prací Basila Macalíka o dějinách chovu domácích zvířat a koní na Hané.² Následující stať je pouze předběžně informativní a bude třeba, aby se rozbořem materiálu bezprostředně datovaného zabýval příslušný specialista.

V průběhu dosavadního výzkumu byla získána řada osteologických dokladů, rozptýlených na různých místech lokality, v destrukčních vrstvách a hlavně na úrovni původního terénu. Z celého fondu materiálu získaného v období šesti sezón byly odborně zpracovány pouze nálezy z let 1962—1964 inž. Ivem Novotným.³ Tento materiál je svědectvím, že husitská posádka vedle převažující polní a lesní zvířeny konzumovala také maso koní. Z časového okruhu husitské éry se vymyká pouze nález moláru, objevený v sondě pod uzavřenou dlažbou kostela F. Jinak z období roku 1425 pochází nález kopytní kosti (phalanx tertia) a proximální hlavice kosti pažní (caput humeri) z presbytáře kaple E a zlomek nosiče (atlas), získaný z materiálu nahromaděného východně od objektu A. Poměrně málo početný materiál z nálezů v roce 1962 byl rozinnožen při výzkumu 1963. Kromě ojedinělých nálezů molárů na ploše kvadratury a v prostoru chodby G byl získán v západním výklenku bývalého mnišského domku H obratel (atlas), kosterné nálezy byly soustředěny nejvíce na ploše zahrádky domku H: kosti nártní ze dvou jedinců, dále kosti bodcové, korunkové, části lopatky a obratlů, kost hlezňová, část dolní čelisti a molár. V roce 1964 byla nalezena východně od kostela F pravá česka (patella) a na území kvadratury femur. Ostatní nálezy z výzkumů v letech 1965—1967 zůstávají pro nedostatek odborné spolupráce v tomto směru nevyužity.

Ještě více nám mohou říci kompletní pozůstatky jedinců, které byly uloženy současně s pohřby šesti bojovníků těsně u východního zdiwa sakrálních budov.

Pohřeb koně čís. 1 nesl známky uložení ještě během postmortálního ztuhnutí, což je pozoruhodným poznatkem pro stanovení těsné časové následnosti boření objektů po posledních bojích.⁴ Také tyto doklady byly dosud zhodnoceny jen částečně. Kostru koně, nalezenou v roce 1966, určil MVDr. Vlad. Křepelka⁵ jako hřebce starého 7—8 roků. Kostra byla situována při vnější straně evangelního zlomu zdivu závěru kostela F, ve vzdálenosti 50 cm západně od opěrného pilíře, 20—30 cm severně od zdiva presbytáře, v hloubce 95 cm, překryta stavební destrukcí. Trup byl stočený, zadní partie uložena téměř nohama vzhůru, předek na pravém boku, celková orientace k severozápadu. Hlava koně byla otočena šikmo vzhůru dozadu. Páteř a hrudník byly tlakem destrukce hluboko promáčknuty. Všechny končetiny byly silně pokrčeny. Na povrchu skupiny kostí předních nohou ležely podkovy, z nich jedna byla uložena patkami k východu a ozuby vzhůru, druhá v opačné poloze. Na kostech zadních končetin byla třetí podkova patkami k východu a ozuby dolů. Zbývající zadní podkova byla nalezena ve vzdálenosti 170 cm severovýchodně od kostry v hloubce 120 cm. Všechny čtyři podkovy mají vykované ozuby a po šesti otvorech pro podkováky. Ve tvarech podkov nelze rozlišovat formy přední a zadní, všechny čtyři exempláře odpovídají spíše dnešní formě předních podkov, tedy i zadní podkovy jsou více kruhové než eliptické.⁶

Druhý pohřeb koně, odkrytý r. 1967, byl uložen při epištolní polovině venkovní líce čelní zdi závěru kaple N pod destrukčními vrstvami (245 cm stavební destrukce, pod ní nepatrná vrstva — cca 5 cm — břidlicové krytiny). Kostra byla orientována čelem k jihu. Hlava otočená k severu ležela na propadlém hrudním koši. Končetiny byly pokrčeny těsně při lici zdiva: vřetenní kosti předních nohou přitaženy k trupu, hlavní kosti nadprstní směřovaly vpřed téměř souběžně se zdivem kaple; kosti zadních nohou byly rovněž pokrčeny a překříženy. Kůň byl uložen do mírné prohlubně (30 cm) v terénu hřbitova, zadní nohy asi o 120 cm výše než lebka a přesahovaly okraj jamky. Lebeční kosti byly tlakem destrukčních vrstev značně porušeny, bylo tedy alespoň předběžně podle stavu in situ provedeno určení⁷ pohlaví (hřebec nebo valach) a stáří (11—15 roků) zvířete.

Dolany, Kartouzka: Pohřeb koně č. 2. Kresba A. Šplíchal.

⁴ Viz např. J. Bradáč, Poslední kartuziánský devotista Štěpán z Dolan, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1968, č. 139, str. 1 n.

² Basil Macalík, Prapředkové domácích zvířat na Hané, Věstník ČAZ, 1930, str. 155. — Týž, Dějiny chovu koní na Hané, tamt., str. 295n.

³ Ing. I. Novotný, Zpráva o rozboru osteologického materiálu z archeolog. výzkumu z Kartouzky v Dolanech, 1962, Opava 13. 9. 1963. — Týž, Zpráva o rozboru osteolog. materiálu archeolog. výzkumu z Kartouzky v Dolanech, druhá část, Opava 15. 11. 1963. — Týž, Zpráva o rozboru materiálu kostí z archeologického výzkumu z Dolan, Opava 10. 11. 1964.

⁴ Podrobněji viz v mém článku Kartouzka v Dolanech — moravský protějšek hradu Slánu, Střední Morava, 1, Olomouc 1968, str. 15.

⁵ Posudek MVDr. Vlad. Křepelky z Ústředního státního veterinárního ústavu, stanice klinické diagnostiky a terapie v Olomouci-Chválkovicích, zn. SKDT/DrKř/68, 2. září 1968.

⁶ Emanuel Král, Základy podkovářství, Praha 1950, str. 47, obr. 42.

⁷ Za spolupráce posluchačky zemědělské technické školy Marie Lenochové podle učebnice Josef Nejedlý—Karel Sláma, Anatomie a fyziologie hospodářských zvířat, Praha 1961, str. 64, 65.

Milada Písková

MOZARTOVO MUZEUM V SALCBURKU

Mezi slavné osobnosti, jejichž jméno se zapsalo do historie Olomouce, patří i Wolfgang Amadeus Mozart, který se zde jedenáctiletý ocitl vlivem nečekaných událostí. Dne 11. září 1767 se vydala rodina Mozartova (otec, matka, Wolfgang Amadeus a Maria Anna - Nannerl) na druhou cestu, umělecké turné do Vídně. Leopold Mozart chtěl předvést vídeňské společnosti umění svých dětí u příležitosti zásnub arcivévodkyně Marie Josefy s neapolským králem Ferdinandem. Otcovy záměry však nevyšly. Ve Vídni vypukla epidemie neštovic, zemřela i královská nevěsta; proto Mozartovi rychle odcestovali, a to přes Brno do Olomouce. V Olomouci, kam dorazili 28. října, se ubytovali v hostinci u Černého orla.¹ Přes všechnu snahu rodičů však obě děti onemocněly neštovicemi. Za dva dny po příjezdu přesídlila rodina do kapitulního děkanství k prelátovi a universitnímu rektorovi Leopoldu Antonínovi hraběti Podstatškému.² Nemocné léčil tělesný lékař biskupův dr. Josef Wolff. Když se Wolfgang Amadeus pozdravil, napsal zde 8. symfonii F dur (Köchlov seznam č. 43). Dne 24. prosince se vydali Mozartovi na zpáteční cestu, odjeli z Olomouce do Brna. S námětem jejich olomouckého pobytu souvisí také historie obrazu, vytvořeného v 50. letech 19. století Reynoldova Příjezdu W. A. Mozarta do Olomouce, který však není autentický.³

Muzeum v Mozartově rodném domě jsem navštívila v červenci roku 1967. Vyptávat se, jak je najdu, bylo zbytečné, protože zřejmě není cizince, který by sem při návštěvě Salcburku nezavítal. Poutače, směrovky, vzorná čistota a úprava samotného domu jsou nejlepší vizitkou propagace tohoto muzea.

První spolek pečující o Mozartovu památku (Mozarteum a Spolek chrámové hudby) byl založen v Salcburku již roku 1841. I následujícím roce byla pořádána první Mozartfestspiele. O čtyřicet let později (r. 1880) vzniká tamtéž Mezinárodní nadace Mozarteum,⁴ jež dnes organizuje veškerý hudební život v tomto městě, spravuje v Salcburku Mozartův rodný dům, Mozartův pomník a vlastní Mozarteum, tj. hudební školu (Musikhochschule), archiv a knihovnu.

Expozice v Mozartově rodném domě (Salzburg, Getreidegasse 9) je rozdělena tematicky na dvě části: 1. život a dílo Wolfganga Amadea Mozarta, 2. obydlí rodiny Mozartovy. U vchodu do muzea je umístěn orientační plánec, ve vstupní hale se prodávají mozartovské publikace, gramodesky a propagační materiál muzea. Prohlídka začíná v prvním poschodí, někdejší bytě domácího Hage-

auera. Bytové zařízení, hudební nástroje a vyobrazení Salcburku z druhé poloviny 18. století nás uvádí do doby, kdy se W. A. Mozart narodil. Jsou zde rukopisy skladatelových prvotin, divadelní programy prvních uvedených jeho oper, mezi jiným i program Dona Juana uvedeného v Praze roku 1829. Celá jedna místnost v prvním poschodí je věnována návrhům jevištních výprav k Idome-neovi. V druhém poschodí je vystaven Mozartův rodokmen, přehled jeho nejdůležitějších životopisných údajů, mapka cest mladého virtuóza a jeho sestry po Evropě. Další oddíl dokumentuje návrhy a provedení oper Don Giovanni, Così van tutte, Titus a Kouzelná flétna od premiéry až do dneška, připomíná významné představitele jednotlivých postav. V souvislosti s operou Don Juan se vzpomíná Bertramka a Mozartův vztah k Praze. Představení Mozartových oper jsou přiblížena návštěvníkovi spoustou dioramat. Jejich množství je v expozici až neúměrné (třetina celkové plochy). Třetí poschodí, obydlí rodiny Mozartovy, je zaplněno převážně rodinnými památkami. Vedle předmětů denní potřeby jsou vystaveny také dopisy a autogramy členů rodiny, notové záznamy Leopolda Mozarta a jeho slavného syna, první výtisky Wolfgangových skladeb, první housle W. A. Mozarta, podobizny členů rodu Mozartů, obrazy jimi kreslené. Bibliografie Mozartových děl (např. Bibliografie W. A. Mozarts von Georg Nikolaus von Nissen, Leipzig 1828), Mozartův životopis od F. X. Němečka, vydaný v Praze r. 1808, a pamětní medaile z nejrůznějších dob uzavírají celou expozici.

O zajímavosti a přitažlivosti muzea, přestože po stránce muzejní techniky není zrovna nejmodernější,⁵ není pochyb. Jde, v našem pojetí, o starší typ muzea — památníku.

Z formálního hlediska se vystavují z větší části kopie, hlavně pokud jde o archivní materiál (75%). Originály jsou uloženy v archivu Mozartova, který je rovněž i s knihovnou zpřístupněn zájemcům v doprovodu odborných pracovníků ústavu.

K zabezpečení exponátů použili v expozici vitrin stolových a pultových, dioramata jsou zapuštěna do panelů.

Poznámky

¹ M. Remeš se domníval, že hostinec u Černého orla, kde byli Mozartovi ubytováni, je totožný s pozdějším hotelem Tatra (dnes náměstí Rudé armády 38). Podle sdělení V. Nešpora je tato možnost vyloučena, jedná se o hostinec v Pekařské ulici č. 5, kde pobýval při návštěvě Olomouce také Josef II.

² Leopold Mozart znal hraběte Podstatského pravděpodobně ze Salcburku, kde tento dříve působil. Na kapitulním děkanství byla na paměť Mozartova pobytu v Olomouci odhalena 31. října 1937 pamětní deska, dílo akad. sochaře Julia Pelikána (viz článek R. Bartochy v ČVSMO, r. LI. 1938, s. 88).

³ Viz — Burian, V.: Jak vznikl obraz Příjezd W. A. Mozarta do Olomouce? Zprávy KVM, r. 1956, s. 21—22.

⁴ Mezinárodní nadací Mozarteum patřila také pražská Bertramka. Připadla jí na základě závěti poslední soukromé majitelky. Když se roku 1927 ustavila v Praze Mozartova obec v ČSR, bylo Mozarteum ochotno postoupit Bertramku československé správě. Mozartova obec ji koupila r. 1929.

⁵ Podle údajů informátorky muzea je expozice stará, vyjma drobnějších úprav, padesát let.

Prameny a literatura

Catalogus Petrino — Sarcandrinus... 1787.

Československý hudební slovník osob a institucí, Sv. 2, Praha 1965, s. 123.

Deutsch, O. E.: Mozart, Die Dokumente seines Lebens, Leipzig 1961, 606 s.

Gregor, V.: Hudební vlastivěda Olomouckého kraje, Olomouc 1956, s. 21—31.

- K Mozartovu pobytu v Olomouci. Hudební rozhledy, r. X, s. 642.
 Karásek, B.: Wolfgang Amadeus Mozart. Praha 1959, 452 s.
 Klassen, L.: Wolfgang Amadeus Mozart, sein Leben und seine Werke. Wien 1897, 112 s.
 Nešpor, V.: Dějiny města Olomouce. Brno 1936, s. 213.
 Odhalení pamětní desky W. A. Mozarta v Olomouci. Věstník hl. města Olomouce, r. III, č. 17, s. 217—218.
 Peternell, P.: Salzburg Chronik. Salzburg—Stuttgart 1960, s. 150—166.
 Remeš, M.: Mozartův olomoucký lékař. ČVSMO, r. 54, s. 142.
 Remeš, M.: W. A. Mozart v Olomouci. ČVSMO, r. 37, s. 124.
 Remeš, M.: W. A. Mozart v Olomouci. ČVSMO, r. 44, s. 190—192.
 Salzburg Land und Stadt und Salzkammergut. Köln und München 1966, 63 s.
 Schneider, O.: Mozart — Handbuch. Chronik — Werk — Bibliographie. Wien 1962, 508 s.
 Smetana, R.: Průvodce památkami Olomouce. Ostrava 1966, s. 15.

ZUSAMMENFASSUNG

Wolfgang Amadeus Mozart gehört zu dem berühmten Persönlichkeiten, die Olmütz besuchten. Im Jahre 1767 erholte er sich hier nach einer Blattererkrankung.

Mozarts Geburtshaus (Salzburg, Getreidegasse 9) ist Eigentum der Internationalen Stiftung Mozarteum in Salzburg. Dort befindet sich eine Ausstellung, die in zwei Teile geteilt wird: 1. W. A. Mozart's Leben und Werk. 2. Die Wohnung der Familie Mozart's. Im ganzen handelt es sich hier um einen älteren Typ von Museum — Denkmal.

Václav Burian

PAMĚTNÍ PŘEDMĚTY Z KAPLE V LÍPÁCH

Ves Lípy (dříve Andlerka) patří k nejmladším osadám olomouckého okresu, vznikla za Raabovy reformy roku 1786 ze slatěnického dvora, který byl součástí statku Loučany a spolu s ním patřil k chudobínskému panství. Moravský topograf F. J. Schwoy¹ uvádí r. 1793, že osada čítá 18 domů s 52 obyvateli. Původní název souvisí s majitelem statku Filipem svob. pánem z Andlern-Witten. V roce 1856 byla na návsi postavena kaple Nalezení sv. Kříže. Je to stavba obdélného půdorysu půlkruhově ukončená, s polygonálním nástavcem pro zvonek, nástavec je završen baňkou. Kaple je plochostropá a má sedlovou střechu.² Při opravách v roce 1967 byla v baňce nalezena válcová krabička z pozinkovaného plechu, Ø 7 cm, v. 4 cm, s víkem, povrch částí vnitřku se udržel v původním stavu, jinak, zvláště na venkovním povrchu je silně napadena koroze. V krabičce byl uložen pamětní záznam a šest mincí.³

Dvojlist papíru 20,5 × 34 cm je hladký, slabě nažloutlý, bez značky. Po výšce byl dvojlist postupně čtyřikrát složen, vzniklý pruh asi 4,5 cm široký byl stočen do pouzdra, na dvou venkovních přehybech a na okraji listu jsou stopy koroze plechového obalu. Text je psán rukou Ig. Blahy, nadpis latinkou, ostatek švabachem po obou stranách listu. Pečeť přitiskovaná na poslední straně je z červeného vosku, jako znamení má ve středu ptáka, vnitřní obvodek tvoří věnec z úzkých dvojlistů, venkovní dvojlínka, mezi obvodky opis OBE CZ: ANDLERSKA • (čtyřlístý kvítek), Ø 3 cm. Přepis textu byl přizpůsoben převážně současnému pravopisu:

Poznamenání obecních záležitostí.

V roku 1855 se obec Antlerská umluvila, že chce nějakou kapličku vystavět, a to pro tu příčinu, poněvadž od prvního základu té vejš jmenované obce jen místo kaple nepatrná socha, na které zvon zavěšen byl stála, a jak obyčejně všecy věci začátek a konec mají, tak i taky tato socha došla a z práchnivěla; a poněvadž naše obec Antlerská v tomto čase dost osaděná a lidnatá byla, takže se v roku 1856 již 325 duší nacházelo, tak se vespolek všichni domluvili, a dobře na to doradili, aby kapličku ke cti a chvále Boží postavili.

Tak dně 20ho srpna 1856 se položil první základní kámen, který sám pan Ignác Blaha, zednický mistr položil v přítomnosti hojného shromáždění občanů, a přitom následovalo modlení, prosili Pána Boha o pomoc, aby jich neopouštěl a síly dodal.

Tento začátek se ale dost podařil, každý dělal co jen možné bylo, zedníci byli sami zdejší, jen pan mistr byl z Drahanovic Ignác Blaha; ten byl tak dobrý a vlídný, že sám mnoho jak od zednické tak taky od tesařské práce dělal; abych vám naši milí potomkové toto stavení celé popsal, to mně ustavu není, nebo bych mnoho času k tomu vynaložit musil, jak to těžko šlo, jen tolika podotknu: za těch časů, když toto stavení počato bylo, naše vrchnost v městě Prostějově byla, tam jsme chodívali na kancelář a taky všecy platy jsme tam platili a pan hejtmán se jmenoval Vojtěšek, ten byl zase poddaný c. k. ouřadu do Holomouce; tenkrát byli v obcích řiditelové jmenovaní, ten první se jmenoval pan podmistr neb starosta a měl při sobě ještě dva radní a šest výborníků, ti řídili celou obec, a to tak v každé obci bylo.

Tak tiito představení o to stavení této kaple nejvíc pečovali, poněvadž naše obec tak chudobná byla, že žádných obecností, za které by nějaké peníze utržila neměla, tak tenkrát byl takový obyčej, že kdo chtěl za souseda přijat býti, ten musel 8 fr. stříbra a nebo 20 fr. šajnů do obecní kase položit, a tak se stal sousedem, tak se našpourovalo 40 fr. stříbra, anebo 100 fr. šajnů, a na ty se začala tato stavba, ostatní jsme skládali, co se tejká přivážení kamení a dříví, to někteří z okolních obcí nám zdarma dovezli, a ostatek my jsme sami dováželi, ale ne koňma, nýbrž kravama, neb ti zómožnější našich familiantů tenkrát své pole kravama zdělávali, tak z toho ohledu taky i formanti se nestyděli a dělal každý co mohl.

Dobrodinců sme neměli žádných, kteří by nám byli na penězích pomáhali, jen jeden zdejší soused, jistý familiant jménem Cyril Smurný, ten jsa zómožnější než ostatní, poněvadž se svou manželkou žádných dětí neměli, ten zdědil tento vrchní kříž na věži s touto bání, a tu památku zde zanechal, ten kříž s tou bání koštoval 10 fr. stříbra, ostatních dobrodinců nebylo žádných.

Či ale ten plac, na kterém ta kaple stojí jest, vpravdě říci musím, polovic toho placu jest obecního a polovic patřil k tej familiji Nro 2, tam bejval jistý soused Vavřín Hřebek, se svojí manželkou Marianou, tiito bohabojní a poctiví manželé pozvolili tomu ve svojí a jim patřící zahrádce ten plac povustit, aby jen se ta kaplička větší postavila, aby v ní taky služby Boží se aspoň jednou za rok kořti mohly; v takové bídě a chudobě byla tato kaple stavená.

Kdo ale s tímto stavením tu největší starost měl, jak obecní hospodář, který se jmenoval Franz Večeřa, domkař Nro 40 z Antlerky, ten proto největší starost měl, poněvadž velké vydání měl, a v kase žádných obecních peněz nebylo, a on jen pořád vydávat musel.

Beztoho, kdo toto psaní čísti bude, bude rád slyšet, jaké tenkrát čase byly, jaké peníze šly, a jak bylo draho; v ten čas na světě tak bylo, a sice: Cena obylní (sic) byla takto: jedna měrice žita neb pšenice koštovala 12 fr. šajnů, riž za 8 fr. šajnů, ječmen 7 fr. šajnů, proso 8 fr. šajnů, oves 4 fr. šajnů

a zemský jabka za 1 fr. 30 fr. šajnů, to byla obilní cena, jedna sáha měkkého topícího dříví za 20 fr. šajnů a jedna sáha tvrdého dříví za 25 fr. šajnů.

Peníze se počítaly, zvláště vrchností, samo stříbro, ale ne kované stříbro, nýbrž v papírách, a sice 10 kr., 1 fr., 2 fr., 5 fr., 10 fr., 25 fr., 50 fr., 100 fr., 1000 fr., kovaný stříbrný peníze byly v tom čase všechny ztáhnuty, a do jednoho kroše stříbra se počítalo 7½ fr. šajnů, tak podobně do jednoho rýnského stříbra 2 fr. 30 kr. šajnů.

Tak sem největšího toto prosté psaní zapsal, a na památku do této bání pro budoucnost k schování vložil.

K potvrzení toho jest můj a mých spoluouředníků, jakož i pana mistra, který zakladatelem této kaple byl, vlastnoruční jména podpise s přiložením obecní pečeti, jenž se stalo v Antlerce dně 31ho října 1856.

Ignác Blaha
zednický mistr.

Johan Palanek pudmistr
Josef Nohavička radní
Franz Večeřa radní
Cyril Spurný výborník
Vavřín Hřebek soused
Josef Večeřa soused

U mincí je pozoruhodná okolnost, že byly (s výjimkou krejcaru Františka II.) vybrány nejmladší emise hodnot od ¼ do 6krejcaru:

Dolní Rakousy, František Josef I. (1848—1916), Vídeň, 6krejcar 1849 (1); 2krejcar 1851 (1); krejcar 1851 (1); ¼krejcar 1851 (1).

Uhry, František II. (1792—1835), Smolník, krejcar? (1). — František Josef I. (1848—1916), Kremnica, ½krejcar 1851 (1); Velká Baňa, 3krejcar 1851 (1).

¹ Franz Joseph Schwoy, Topographie von Markgrathum Mähren, II, Wien 1793, str. 174.

² Středisko Státní památkové péče Olomouc, evidenční památkový list č. 107. Datování kaple 1858 bylo na evidenční list převzato pravděpodobně od Vojtěcha Janouška, Dějiny Prostějova, Prostějovský okres, Vlastivěda moravská, Brno 1938, str. 224.

³ Nález postoupilo Středisko státní památkové péče v Olomouci k popisu Vlastivědnému ústavu v Olomouci dne 18. 8. 1967.

Bohuslav Eliáš - Žáček

Z DĚJIN NAŠÍ ODĚVNÍ VELKOVÝROBY MEZI DVĚMA VÁLKAMI

Ukončení první světové války v roce 1918 znamenalo pro oděvní velkovýrobu soustředěnou z největší části v Prostějově, nebyvalou a prudkou krizi. Naprosto otevřeně charakterizoval situaci konfekčního podnikání šéf největší prostějovské továrny na oděvy Arnošt Rolný ve své přednášce „Notre but l'Europe unifiée“ — „Náš cíl, sjednocená Evropa“ na mezinárodním kongresu Rotaryklubu v Nizze, když vzdor nacionální vlně, tak prudké v sídle jeho podniku, v Prostějově, který se stal před válkou prvním velkým městem s českou správou na Moravě, prohlásil, že převratem v roce 1918 jsme sice získali politicky, avšak ztratili hospodářsky.

Ještě prudší než nacionální vlna byla vlna revoluční v městě se starou tradicí dělnického hnutí. Tato revoluční vlna souvisí s úbytkem prosperity průmyslu odkázaného z 90% na vývoz. Byly ztraceny trhy bývalé monarchie, ve které konfekční oděvy byly požadovány hlavně v Haliči a na Balkáně, ztracen byl celý Blízký východ s největším odběratelem Tureckem i rozsáhlý trh ruský s filiálkou prostějovské továrny bratří Mendlů v Petrohradě. Dřívější vývoz šel přes Vídeň a Budapešť, dosavadní odbytiště se stala celní cizinou s vysokými ochran-

nými cly a velmi labilní měnou. Např. rumunský lei klesl v r. 1921 z hodnoty 130 haléřů na 17 haléřů. Tento pokles způsobil značné ztráty v Prostějově.

Vojenské dodávky ustaly a přišla nezaměstnanost a k ní zdražení potravin až desetinásobné. Celá dvacátá léta byla zahájena krizí a je pro ně příznačná řada stávek, demonstrací a jiných projevů mzdového boje. Obdobně to platí i o letech třicátých.

V lednu 1919 stávkovali domácí krejčí a v květnu 1919 na velké manifestační schůzi žádali, aby jim továrníci dodatečně vrátili rozdíl mzdy ve výši 25%, které jim zadržovali za práci na vojenských dodávkách. 25. května 1919 se odehrála známá masová demonstrace proti lichvě a drahotě. Odborové hnutí bylo nejednotné, k opravdové jednotě nedošlo ani po sloučení tzv. autonomistů s centralisty.

V r. 1920 se dosáhlo drobných ústupků. Domácí krejčí, kteří se nemohli těšit z osmihodinové pracovní doby, dobyli úporně aspoň toho, že dostávali přípravu k šití zdarma a v Prostějově jako v prvním městě v republice se zrušilo nedělní a večerní vyučování na pokračovacích školách pro učně. V r. 1921, kdy byla založena KSČ, navrhli továrníci snížení krejčovských mezd až o 43% a odůvodňovali to ztrátou vývozu. V květnu 1922 snížili mzdy o 10%. V roce 1922 nově vzniklý „Svaz dělnictva oděvní industrie“, který pak vstoupil do mezinárodního odborového svazu „Rudé odbory“, odmítl podepsat za své členy snížení mezd na pánské konfekci, která převládala, o 35%—70%. Ceník podepsali jen reformističtí tajemníci. Komunisté vynutili v r. 1923 nové jednání a dosáhli zvýšení hladových mezd o 15%. Byl to opravdový úspěch v době, kdy stamiliónová hodnota vývozu klesla na pouhých 13,718.000 Kčs a finanční politika ministra Rašína usilovala o zmrazení mezd. V roce 1924 spojené organizace pánských krejčí vypověděly dosavadní kolektivní smlouvu a žádaly zvýšení mezd o 25% a po bouřlivém a dlouhém jednání dosáhly zvýšení jen o 5%. Podnikatelé vystupovali v mzdových sporech jednotněji než dělníci, měli své vlastní zájmové ochranné sdružení.

Když továrník Rolný náhle snížil ceny konfekčních obleků až o 60%, těžce tím ohrozil ostatní firmy, které nemohly v konkurenci obstát. V r. 1924 vzrušila veřejné mínění aféra se soudním procesem s některými továrníky (Luža, Polák aj.) pro špatné dodávky do Vladivostoku pod patronací legionářů a dokonce státních činitelů mladé republiky. V únoru 1925 vnitřní zaměstnanci s malým úspěchem žádali ve všech 135 konfekčních továrnách zvýšení mezd o 10%, získali však jen jednorázový příplatek. V r. 1925 domácí krejčí vymáhali již jednou vybojovaný a nevyplácený příplatek 10%. Tehdy zákon o Gentském systému podpor v nezaměstnanosti, podle něhož nezaměstnané přestal podporovat stát a přesunul tuto povinnost na odborové organizace, ztížil postavení pracujících. Těžké poměry přinutily skupiny krejčovských dělníků k dobrovolnému odchodu do SSSR v r. 1925—1926. Stávka domácích krejčí v roce 1926 byla nejdelší — skončila za 45 dní. Pánští krejčí marně žádali o 20% přídavku. Šli do stávky a výsledek byl prohra. Rovněž v roce 1927 nebylo dosaženo výsledku při dvacetidenní stávce nejdříve pánských krejčí, pak všeobecné. Pánští krejčí, nejčetnější kategorie pracovníků v Prostějově, byli na tom nejhůře. Od stávky 1927 byli rozděleni na tři skupiny. Také střihači, kvalifikovaná a privilegovaná skupina dělníků, která si po celou dobu mzdových bojů, krizí a stávek uchovala poměrně slušnější platy a vyšší životní úroveň, žádali zvýšení mezd v r. 1928 a v roce 1929 vstoupili dokonce do stávky.

Hospodářská krize způsobila nový pokles zaměstnanosti již v roce 1929. V té době se urychlil proces koncentrace výroby do velkých podniků, zahájeny vytvořením prvé české akciové společnosti pro průmysl oděvní „Čechokonfekce“ v r. 1919 a syndikátu Czechoslovak Clothing Industry v r. 1921. Podnik zakladatelů prostějovské konfekce Bratři Mandlové se proměnil ve „Spojené továrny

na oděvy". Velkopodniky zintenzivnily výrobu a při poměrně nižším zisku vykalukulovaném v ceně jednoho obleku měly velký obrat a tím konkurenci přímo drtily. Největší podniky Rolný, Nehera a Sbor krizi vlastně ještě získávaly, prodej jejich levých obleků rostl, neznamenalo to však větší zaměstnanost. Intenzifikace výroby a snižování reálných mezd dosahuje v třicátých letech vrcholu. Na počátku velké hospodářské krize kladli domácí dělníci tyto požadavky:

1. Vydání zákona, který by zaručoval minimální mzdu krejčích,
2. ustanovení orgánu pro kontrolu ceníku,
3. zákonem určenou dovolenou,
4. aby továrníci platili celé dávky nemocenského pojištění,
5. osvobození domácích krejčí od daně z obratu,
6. právo používat dělnických jízdenek,
7. zřízení továrních dílen, „ale ne takových, jaké jsou u Sborowitzů“ (ty byly pověstné svou nevládností),
8. slušné zacházení a odstranění protekce.

Podniky se diferenciovaly. Vedle rostoucích monopolistických gigantů byly tu podniky značně menší a rozdíl mezi nimi byl stále větší. Největší podnik, Františka Rolného vdova, se dokonce chlubil, že se ho krize nedotkla a že nemusil propouštět ani jednoho zaměstnance. Tato firma měla v roce 1925 obrat asi 25 miliónů Kč, v r. 1930 asi 45 miliónů, v r. 1932 asi 60 miliónů Kč, ke konci třicátých let před válkou 100 miliónů (kromě poboček na Slovensku). Nehera dosahoval obratu asi 50 miliónů Kč, před válkou v třicátých letech 70 miliónů Kčs, firma Sbor (Sborowitz) asi 30 miliónů, Řezáč ke konci třicátých let asi 30 miliónů a dělnické družstvo Prvoděv, které první zavedlo přímý prodej ve vlastních prodejnách, asi 30 miliónů Kč. Firma Rolný, založená 1862, která vyrostla využitím hospodářských možností v bývalém Rakousku a daleko předstihla první továrny cizího původu, budovala ve svých pětiletých plánech rozsáhlou síť prodejen, kterých bylo u nás asi na stovku. Rozmach plánovaný v pětiletých plánech této továrny omezilo volební vítězství strany živnostensko-středostavovské v r. 1935, která prosadila zákaz budování další stovky Rolného prodejen. V bývalém Rakousku nosilo konfekční obleky 5%, nejvýš 10% obyvatelstva a to v nejchudších částech říše, v nové republice učinil Rolný své prodejny přístupné 78% obyvatelstva a každý druhý oblek byl z konfekční továrny. Když byl ovládnut ze značné části domácí trh, budovala se expanse do zahraničí.

Bezohledná mezinárodní konkurence si vynutila zavedení intenzivnějších metod. Podle amerického vzoru se zavádí pásová výroba. První dílnu s pásovou výrobou měl již v roce 1911 továrník Armin Grünwald v dílnách v Plumlovské ulici, nyní budova ženské nemocnice, který takto zrychlil šití pracovních úborů. Sledujeme-li doklady a dokumentární fotografie, přímo nás zaráží, jak byly dělnice na pásu umístěny těsně vedle sebe, jak bylo využito každého kousku místa v dílně. Tato výroba byla velmi rentabilní. Domácí dělník, který si vydělával za ušití obleku 32 Kčs, při tom ještě neznal, co je osmihodinová práce a zaměstnal jako pomocníky příslušníky své rodiny, nebyl při kaikulaci tak výhodný jako nenáročná děvče „na páse“. U domácího krejčího činil podíl mzdy na ceně výrobku asi 13–14% z ceny výrobku, při pásové výrobě byl podíl mzdy na ceně kusu 7–8%. Výdělky dělnic, např. v továrně Rolného v Brodku u Konice, byly asi 55–75 Kč týdně (hladové mzdy), někteří po zaučení dosáhli i mzdy 130 až 140 Kčs týdně. V roce 1936 byla v uvedené továrně, ve které pracovalo asi 70% žen, průměrná mzda pracovníka 8.878 Kč za rok, u domácích krejčích, kteří zaměstnali plně celou rodinu, 9.206 Kč ročně. Stříhači si však vydělávali ročně průměrně „u Rolných“ 17.107 ročně, průměrný roční plat úřednický od stenotypistky až po komerčního ředitele byl u tohoto velkopodniku 15.928 Kč, průměr mezd všech zaměstnanců továrny Rolný byl 10.047 Kč ročně. Tato firma ovšem měla přes 2 tisíce zaměstnanců (bez zahraničí) a obrat přes 40 miliónů Kč a mohla vyplácet lepší mzdy než drobní podnikatelé, o malých místrech, u nichž se pracovalo pozdě do noci bez ohledu

na zákonná ustanovení, se nedá hovořit, že by zajistili tuto mzdu. Pracovalo se u nich často za stravu a malý příplatek. V Neherově továrně v Prostějově byla průměrná měsíční mzda v třicátých letech 500—700 Kč. Celkem muži nedosahovali v průměru výdělku 200 Kč týdně, ženy dosahovaly mezd nejvýš do 100 Kč týdně. U drobných mistrů zejména na venkově byly poměry pracovní i mzdové katastrofální a práce ve velkém podniku, který si školil po baťovském vzoru své „mladé muže“ a „mladé ženy“, byla výhodnější.

Aby monopolisté lépe ovládli trh, snížili i svůj vlastní zisk na kuse. Ten činil u fy Rolný v roce 1926 3,5% ceny výrobku, v roce 1932 dokonce již jen 1,8%. Veřejná kalkulace cen oděvů, kterou zavedl v r. 1931 ředitel závodů Rolného František Matoušek, typický průmyslový kapitán, vychvalovaný v různých „magazinech úspěchu“ jako moravský selfmademan a budovatel zahraničních filiálek, byla svého času senzací a zvýšila při standardních cenách oděvů Rolného Kč 166,—, 266,—, 366,— a 466,—, pronikavě obrat a zpečetila osud drobnějších podnikatelů a mistrů, kteří nestačili konkurenci. Ovšem ruínování krejčích nenašlo takových rozměrů jako ruínování obuvníků firmou Baťa.

Cena 166,— Kč za standardní oblek nebo za pánský raglán byla veřejně kalkulována takto: (Kalkulace je za domáckou práci, před zavedením pásové výroby a pochází z r. 1931—1932.)

Oblek	Kč	Raglán	Kč
2,80 m látky po 23,70	66,35	2,80 m látky	64,40
příprava (podšívka, vata, niti, knoflíky atd.)	29,42	příprava	27,60
mzda krejčího		mzda krejčího za ušití raglánu	38,—
za sako	17,22	režie centrály	9,19
za vestu	7,70	režie filiálky (nájem atd.)	17,55
za kalhoty	8,90	daně	4,65
režie centrály (stříhači a ost. personál, doprava, světlo atd.)	9,60	sociální dávky	1,55
režie filiálky	17,53	zisk	3,06
daň z obrátu aj.	4,65	prodejní cena	166,—
sociál. dávky	1,55		
zisk podnikatele	3,06		
prodejní cena	166,—		

Při těchto mzdách, které se zdají dnes neuvěřitelné a dají se vedle hospodářského tlaku vysvětlit plíši, skromností a nenáročností moravského dělníka v té době, a při potížích s odbytem není divu, že v třicátých letech pokračovaly mzdové boje. Celková hodnota mezd byla

v roce	milionů Kč
1929	56
1930	48
1931	42
1932	36
1933	32

Výkyvy mezi konjunkturou a krizí byly značné, prodejní hodnota zboží kolísala mezi 300 milióny až 1 miliardou Kč. Za krize požadavky kladli sami továrníci. V roce 1931 továrníci dámské konfekce vypověděli kolektivní smlouvu, protože chtěli snížit mzdy o 40%. Na to následoval demonstrační průvod městem a veřejně byla okresnímu hejtmanu odevzdána stížnost, že podnikatelé zneužívají hospodářské krise k porušování kolektivní smlouvy. V r. 1932 požadují továrníci nové snížení mezd a před velkým mzdovým bojem došlo k manifestačnímu projevu se známým heslem „Ani muže ze závodu, ani haléf ze mzdy“. Menších úspěchů

dosáhla stávka r. 1931 a r. 1932 při stávce dámských krejčích továrníci nabízejí mzdy o 10% nižší.

Největší obtíže činil vývoz do bývalých odbytišť v nástupnických státech, kde se budovaly vlastní podniky. Tam se zvyšovaly celní přehrady, a proto místo tradičních trhů v Jugoslávii, Rumunsku, Rakousku, Polsku a Itálii se hledala odbytiště zejména na Blízkém východě, hlavně v Egyptě, francouzských koloniích a Severní Africe. Řadu let se exportovalo do severských zemí Dánska, Švédska, Norska. Když tyto státy přistoupily k šterlingovému bloku, byl vývoz do nich ztížen. Vyváželo se tedy do Nizozemí, Švýcarska, Francie a jejích kolonií. Podle údajů státního úřadu statistického se vyvážela oděvní konfekce do 26 evropských zemí a 18 zemí mimoevropských. Stoupá však význam trhu domácího, stále větší počet obyvatel státu si zvyká na konfekční oděv.

Za hospodářské krize, která upevnila hegemonii velkých vývozců, klesal vývoz takto:

Rok	miliónů Kč
1929	95
1930	93
1931	91
1932	36
1933	23

Tedy pokles o 75%, který se odrazil v uvedených mzdových a existenčních bojích. Vývoz kapitálu, příznačný pro toto období, je zaznamenán již v roce 1921—22. Některé závody zřizují pobočné podniky v nástupnických státech a převádějí tam kvalifikované pracovníky, zejména střihače. Třicátá léta jsou ve znamení zřizování prodejen v cizině. Mezitím pokračují prudké mzdové boje. Ministr vnitra rozpouští r. 1932 ústředí Rudých odborů a Pražskou všeodborovou radu a dává provést prohlídku místností těchto institucí. Podnikatelé podepsané kolektivní smlouvy prostě nedodržovali, jak o tom svědčí stávka v r. 1933. Jednání skončilo přijetím značně nižších mezd pro pánské krejčí než v roce 1928. Podnikatelé se snaží snížit platy i střihačům a ostatním vnitřním zaměstnancům podniků. Teprve v roce 1935 bylo vyneseno důležité soudní usnesení, že podepsaná kolektivní smlouva je pro podnikatele závazná. Téhož roku odboráři žádali, ovšem bezvýsledně, aby pro domácí krejčí byly stanoveny takové mzdy, aby domácí dělník mohl pracovat 48 hodin týdně.

I když pokračoval pokles vývozu od r. 1929, počet konfekčních podniků vzrostl o další malé podniky na 160. Bylo to podnikání celkem snadné, bez režie, v podstatě to bylo zorganizování domácích pracovníků, kteří se dovedli uskrovnit. Na vzrůst drobné konkurence odpovídá Rolný zřízením nové továrny v Brodku u Konice, kde byli dělníci z Dražanské vysočiny opravdu nenároční a spokojili se s hladovými mzdami. Těžiště práce však bylo v domácích dílnách, v mechanických bylo asi 2.000 zaměstnanců, z toho jen 300 vyučených.

V roce 1937 nastává obrát, pracující vycházejí z defenzívy. Schyluje se ke generální stávce všech 20 tisíc zaměstnanců oděvní konfekce, aby bylo odčiněno snížení mezd z doby hospodářské stagnace. Dosaženo ústupků, podnikatelé slíbili příplatek 4% a od roku 1938 7%. Střihači si vynutili zvýšení mezd o 6%. V roce 1938 se opět schyluje k všeobecné stávce pro drahotní přídavek. Stávka dámských krejčí v roce 1938 byla poslední stávkou v Prostějově.

Prostějov byl od r. 1892 sice první město s českou obecní správou na Moravě, avšak dlouho do let první republiky byli přední podnikatelé cizího původu. V třicátých letech však nastává mohutný vzestup českých monopolistů zejména Rolného a Nehery, kteří zatlačili na nižší místo v pořadí dřívější průmyslníky. Rovněž při expanzi do ciziny se jim nevyrovnali dřívější podnikatelé. Předstížená byla nejstarší firma Bratři Mandlové, od r. 1922 Spojené továrny na oděvy, která

měla staré filiálky v Tel Avivu v nynějším Izraeli a v Egyptě. Zejména ve francouzských koloniích se uplatňuje vývoz československého kapitálu ve filiálkách Rolného a Nehery. Příznačné je, že největší podniky, které můžeme nazvat právem monopoly, neměly tradiční právní formu akciové společnosti a netvořily sdružení podniků jako např. v hutním průmyslu. Byly to většinou podniky jednotlivců, nejvýš veřejné obchodní společnosti. Teprve při expanzi do ciziny se vytvářejí akciové společnosti, jako „Rolny Société Anonyme Marocaine de Vêtements“ v Casablance a Fezu, dále „Vêtements Rolny Société Anonyme Égyptienne Cairo“, zřizují se filiálky v Tangeru, Rabatu, Meknesu a Oudjdě. Maroko a Alžír se začíná šatit po evropsku. Nejdříve se budovaly prodejní filiálky a ke konci třicátých let továrny. Kromě Egypta, Maroka a Alžíru je cílem expanze prostějovského kapitálu i trh na Kanárských ostrovech, kde jsou zřizovány prodejny. Za španělské občanské války zažili prostějovští pracovníci v Las Palmas mnoho hrůzy, když vojenské tribunály obou stran za přestřelek pracovaly plnou parou a bylo stříleno až 3.000 lidí denně. Továrník Nehera vyvážel kapitál do Nairobi v Keni, dále do severní Afriky a do zemí bývalého Beneluxu a Švédska. V době petrolejové konjunktury ve Venezuele byl učiněn pokus o ovládnutí amerických trhů ztracených za první světové války. Prostějovské firmy měly filiálky a komisionářské sklady v Batávii, Gibraltaru, Hong-kongu. S obchody v Číně byly špatné zkušenosti. Japonští okupanti československé zboží prostě ukořistili a dosud nevrátili.

Akciové společnosti byly zřizovány pro Slovensko (Rolný, Slovenská akciová společnost) při budování podniků Rolného a Nehery na Slovensku (Žilina, Púchov, Trenčín aj.). Je pochopitelné, že tak mohutné průmyslové odvětví bylo v spojení s největšími bankami (Živnobanka, Česká banka Union, Pražská úvěrní banka) a s jinými průmyslovými odvětvími. U firmy Nehera nejde o přímé spojení s Baťovým koncernem. Tato firma měla sice své prodejny v Baťových známých prodejnách, firemní značka připomínala Baťu a celá organizace a hlavně účetnictví i s devítkami v cenách bylo do slova a do písmene okopírováno od Baťů, včetně metod, jak „dělat peníze“. Ve skutečnosti blízký příbuzný Tomáše Baťi Valentík se po šéfově smrti 1932 rozešel s mladším Baťou, Janem, a vložil několik set tisíc Kč kauce do podniku Neherova jako Neherův spolupracovník. Je známo i trápení spisovatele Svatopluka Turka, který byl vyhozen za knihu Botostroj ze Zlína a pracoval v Prostějově u Neherů jako aranžér. Byl však i tu propuštěn. Baťovy závody stejně již dříve kupovaly textilní doplňky obuvi v Prostějově, jde jen o obchodní spojení.

Mezinárodní ráz kapitálu je zřejmý z obchodních spojení s velkými firmami jako byli Francouzi Tiberghien Fils v Trenčíně, s anglickým kapitálem na Slovensku, s firmou Gütermann (niti), Schoellerovy závody v Brně, Löw Beer ve Varnsdorfu, Liebig v Liberci, Fritsch v Brně, abychom uvedli některé velké textilní podniky. Rolný usiloval o vybudování vlastní přidružené výroby a vlastního obchodního jednatelectví.

Politické změny v Německu v roce 1933 vedly k emigraci částí továrníků, kteří zakládali pak nové podniky v cizině a zčásti vkládali kapitál do cizího podnikání v zahraničí. Avšak vývoz kapitálu ve zboží není typický pro konfekční velkopřůmysl. Používali ho hlavně ti podnikatelé, kteří se obávali rasové perzekuce. Takových podniků bylo v předvečer okupace v r. 1938 v Prostějově 44, z nich 20 exportovalo. Jejich celkový roční obrát byl přes 197 miliónů Kč, z toho bylo vyvezeno zboží za 15,634.724 Kč, tj. 8% celkové výroby. Tento majetek byl kořistí německých „arizátorů“. V únoru 1939 továrník Sborowitz marně nabízel Baťovi i Rolnému svůj podnik, nikdo o něj nestál, protože již dříve byl určen německému majiteli. V té době továrník komerční rada Arnošt Rolný skupuje podniky jako cihelna, Grandhotel, domy, buduje knoflíkárnou a jde mu nejen o vzestup podnikatelský, nýbrž i o vzestup společenský. Kupuje zámek Světlov

u Bojkovic, dosáhl vstupu mezi šlechtu a stává se komandérem řádu .svatého Řehoře Velikého. Jako rytíř potřebuje erb a důstojné sídlo v zámku.

Okupanti však prováděli od r. 1939 bezohledně svůj plán na ovládnutí klíčových pozic i v oděvním průmyslu. Továrna Sbor byla dána členu Reichstagu Leopoldu Mittermannovi. Ten byl však v r. 1943 pro nedovolené manipulace s látkami odsouzen do vězení. Firma Řezáč dostává německého společníka dr. Jurnu s půlmilionovým kapitálovým vkladem, z Neherových závodů se stává firma Hanisch, komanditní spol. Funkcionář NSDAP Hanisch měl kapitálový podíl 55%, Nehera 45%, ve firmě Rolný a spol. měl Němec Tengelmann svůj vlivný podíl 51%. Válečné výrobě se nedařilo. Tak např. firma „Společné dílo“, vytvořená velkými podniky Prostějova, pracující na válečných dodávkách, svůj úkol pro sabotáže naplnila. Ale to se již schylovalo k závěru války a k nové epoše průmyslu u nás.

Jaroslav Petrů

K POČÁTKŮM ČESKÉHO VÝTVARNICKÉHO ŽIVOTA V OLOMOUCI

Bude jistě zapotřebí delšího soustavného studia, aby mohl být podán patřičně výstižný obraz činnosti oněch výtvarníků, kteří na počátku tohoto století křísili na Moravě v rámci společenského života nejen moderní umělecké cítění, ale i národnostní uvědomění a národní sebevědomí. Již mnohé pokusy o charakteristiku tohoto údobí ukázaly, že naše znalosti jsou opřeny ponejvíce o známou činnost hodonínské Sdružení výtvarných umělců moravských, které se od svého založení v r. 1906 stalo legendárním střediskem moravského výtvarného dění.¹ O počátcích uměleckého klíčení této doby v Olomouci jsme zpraveni dosud velmi kuse a jestliže se nám nabízí svědectví současníka, bude patrně dobré registrovat tento přínos k vyprávěným pramenům zmíněného časového úseku.

V umělecké pozůstalosti Jindřicha Lenharta² (6. IV. 1878—14. IX. 1955) se dochovalo několik písemných záznamů, z nichž při této příležitosti vyjímáme šest listů linkovaného papíru, formátu 297 mm×210 mm, číslovaných v pravém horním rohu, psaných tužkou. Přepis je upraven podle současné orthografie.

„Před padesáti lety, když jsem přišel do Olomouce, kdy bylo město pod německým útlakem, kde byla velmi silná česká menšina, hlásící se o svá práva, netušil jsem, že budu stát u kolébky českého výtvarnictví a že se dočkám jako jedinec z mála svých současníků, kteří jsme v tu dobu přišli dohromady a měli rádi umění, úspěchu umění v Olomouci. Mimo mne přišel prof. Wellner na českou reálku a v tutéž dobu zde vojákovali u 18. pluku Hradeckého Havlíček z Náchoda, Dotřel a Minář z Vídně.

První výstava, kterou jsem spoluobeslal, byla v Kunstvereinu 1902 a sice v Rotundě na Střelnici. Z Čechů vystavoval tenkrát Kalvoda, Hudeček a já, z Němců olomouckých větší počet malířka Gödl-Brandhuberova, dcera to zdejšího starosty.

Po výstavě té Wellner se přičinil, by sem přišel Mánes, neb byl známý s Hudečkem a Kalvodou. Výstava se stala skutkem a byla hezky obeslána: byl zde Honsa, Hudeček, Kalvoda, Slaviček, Panuška atd. Wellner udělal hezký plakát a sice litografii Hudečkova rybníku, výstava byla uspořádána v předměstí, v Úřední čtvrti, na starost v pokladně si to vzaly dámy z Pöttingea, jako p. Kahliková, Wellnerová, tenkrát ještě chodila Fródllová, Záčková, instalaci jsme provedli my v čele s Wellnerem. Neprodalo se tenkrát nic a zájem byl dosti malý z české strany. Němci nepřišli. Za dva roky nato byla uspořádána nová výstava a sice Slovenských malířů: Pacovský, Malý a Augusta. Bylo to v Pöttingeu,

uspořádaly to zase tytéž dámy za dohledu malíře Augusty, který zde pak i maloval; měl zde příbuzného p. Navrátila, inspektora u pojišťovny a uspořádal první toho druhu přednášku o umění. Prodal několik věcí. Hezky psal o výstavě té Pozor i Našinec.

Pak dosti dlouho zde nic nebylo, až najednou přišlo pozvání od řídícího Ptáčka z Velké Bystřice, že on pořádá výstavu svého žáka a rodáka, malíře E. Žižky. Zvědaví jsme byli velmi, neb nás ani nenapadlo, že by v takém hnízdě mohla být výstava. Společně jsme na zahájení šli a byli jsme mile překvapeni; výstava byla ve škole, hezky uspořádána a Žižka jako žák Vídeňské akademie se velmi hezky uvedl. Měl tam většinou figurální věci, málo krajin a jest litovati, že u figur nezůstal; byly velmi pečlivě a opravdu citlivě udělány, všem se nám líbily. Vojáci od 18. pluku pak z Olomouce odešli a my zůstali s Wellnerem sami a Žižka se s nikým nestýkal. S Wellnerem jsem chodil malovat jak jen bylo možno do Černovic a na Koněcko. V r. 1906 byla uspořádána schůze Moravských výtvarníků v hotelu Austria, kde Wellner již byl přijat za člena a rok na to byla uspořádána první výstava ve vnitřním městě — Moravských výtvarníků z Hodonína. Z Olomouce vystavoval Žižka, Wellner, Drábková a já pod jménem Havlasa. (Bude Vám asi divno, proč jsem vystavoval pod jménem svého švagra. Proto, že jsem byl tenkrát živnostníkem a třeba jsem v tu dobu maloval hodně divadelních dekorací, nelibě se to neslo, že řemeslník se do toho hrabe.) Výstava ta byla v Kunstvereinu, který přišel velmi mile a přátelsky vstříc. Z Hodonína vystavoval Ůprka a jeho bratr, Köhler, Jicha, Kalvoda, Jaroněk, Krepčík atd., návštěva byla velmi pěkná a prodej dobrý. Tím se uvedlo umění do Olomouce. Moravské sdružení pak již častěji se dostavilo do Olomouce, kde bylo rádo viděno, a tu se konala pomalu příprava k založení Klubu přátel umění. Bohužel nešlo to tak rychle, jak si to každý přál. Mezi tou dobou již bylo dosti často viděti zde výtvarníky, hlavně z učitelů České matiční reálky, jako Doležila, Cibulku, Boháče, Smolku, Strnada, Krse atd., již delší dobu byla zde usazená malířka Stará blíže Olomouce, byl prof. Lachman v Litovli, Kašpar a Lolek ze severní Moravy, přišel i první sochař Julek Pelikán, dojížděl sem k Hladíkově Kodet jihlavan. Již se to začínalo rýsovat k lepšímu. Z Němců tady byl prof. Neuteufel, Schauer, Mather a tu se začínaly střídati výstavy, česká i německá a ke chvále Kunstvereinu jest poděkovati, že vždy nám přišel velmi ochotně vstříc. V blízkém Prostějově stala se skutkem první umělecká výstava. Václavek, Paterna, později i Kaňak, adept to Köhlerův, v Přerově pak Mervart, v Hranicích prof. Chmel. V r. 1908 přišla do Olomouce definitivně Rožánková, v Kojetíně pak se usadila Gardavská, Vlčková; ty sem dojížděly a u Prombergra vystavovaly. Přišel těsně před r. 1914 Hoplíček, Rek, Dostalík, v Přerově pak Kubát, Mádle, Zigelheim, v Prostějově Kameník, Šafařík, Doležal, Hradečný, Lasák. A v tu dobu přišla válka. Přerušeno bylo všechno a přece umění nzeůstalo stát. V kostele Marie Sněžné byly zaměstnání Lasák, Kašpar, později Hoplíček, Pelikán a tu se stává skutkem Klub přátel umění. Prvým předsedou byl Celner, ředitel pojišťovny a druhý dr. Sedláček, kteří se opravdu snažili, aby umění nejen žilo, ale i umělci by aspoň časem měli práci. Výstava šla jedna za druhou, byly přednášky, návštěvy dobré, i se prodávalo. Po válce přišel Kopřiva, člověk dobrý, ale nešťastný. Bylo po válce a tu přišli do Olomouce mladí žáci pražských škol: Lenhart, Fišárek, Trefil, začal malovat Menšík, vrátil se Havlíček, Beran a ještě jiní.

Mladí udělali výstavu samostatnou, která se velmi hezky uvedla a byla předchůdcem spolku Skupiny olomouckých výtvarníků; žel z nich velmi málo se pak v Olomouci ukázalo. Časem se ukázal i malíř Svolinský, výstavní ruch se omladil, ukazovalo se umění moderní, až konečně založen byl S. O. V. (Skupina olomouckých výtvarníků.) Prvním předsedou byl prof. Beran. Spolek ten počínal si velmi čile, byl jsem u jeho kolébky, výstavy se zamlouvaly, přešlo se do

Brna, kde výstavy ty byly velmi vítány, tu se šlo i do Prahy, kde S. O. V. měla své místnosti. V tu dobu Skupina byla v nejlepší kondici a jest jen litovati, že se výstavy ty více neuskutečňovaly. Snad tím byla vinna druhá válka.

Jak vidno, život umělecký se velmi slibně rozvíjel díky čilosti jednotlivých členů, kteří se obětavě činili, aby dobré umění se v Olomouci zakořenilo.

Po druhé světové válce přišlo osvobození naší vlasti a tu mládenci výtvarníci honem se postarali, aby dostali výstavní místnosti a tím byl dán základ ke Galerii výtvarného umění, která se stala skutkem a je chloubou našeho města. Poprvé, co jsem v Olomouci, se stalo, aby úřady se konečně postaraly a podporovaly jak umění, tak umělce. Vidíme, že nyní jsou zadávány práce a že se i kupuje pro galerie, což dříve nebylo. Stát, kraj, město si umění všimá, i druhá města následují, zkrátka život umělecký se rozproudil.

Proč to připomínám? To proto, abyste viděli, jak to vypadalo před dávnými léty, jak z toho malého krůček za krůčkem se stalo dílo velké, díky Vám starším i mladým a věřte, že jen když jest chuť do práce cílevědomá, jest možno se dočkat výsledků takých, jakých nyní jest. Vězte, že jen ten, kdo dává, může se dočkat též i toho, aby dostal dary a ovoce toho sám. Jako starý pán jsem rád, že jsem se toho dočkal; lituji, že zde není Wellner. A děkuji, že jste mne jmenovali do čestného předsednictva. Přičiním se při svém stáří a chorobě, bych Vám já i druzí ještě aspoň něčím spolupomohl s prosbou, abyste i vy při nynějším konečném díle ve Svazu československých výtvarných umělců v Olomouci i v Praze byly též dobře čini, jak vám to váš stav a vlast do rukou dává."

Toto svědectví, připomínající svým rázovitým slohem tak temperamentní osobnost, pochází zřejmě z počátku padesátých let, kdy byl J. Lenhart jmenován do čestného předsednictva KV SČSVU. Stručné nastínění období, o němž J. Lenhart vypráví, podal svého času jeho monografista;³ v právě zveřejněném materiálu je však řada podrobností, přispívajících k doplnění dosavadních znalostí a neobyčejně cenné je ono poznání přímé a zdravé občanské zaangażovanosti, jež byla pro Lenhartův život tak typická.⁴ Bylo ostatně již poznamenáno, že J. Lenhart byl svědomitý umělec, který si své úkoly nezjednodušoval.⁵ Připomeneme si, že na Moravu přišel v r. 1902 a že jeho úloha v tehdejší začínající výtvarném životě byla dvojnásob těžká. Jednak mu bylo neustále připomínáno, že je vlastně řemeslník a jednak byl Čechem, který neuměl německy. Příznačné je označení „český konsul“, který si vysloužil za první světové války u 48. divise. (Právě uvedený údaj je čerpán z krátkého životopisu, který si J. Lenhart zběžně poznačil někdy v r. 1938.⁶)

Není pochyby o tom, že ve výtvarnických a jiných pozůstatostech⁷ bude nutno vyhledat další cenné zmínky a tak připravit spolu s excerpcí ostatních dosažitelných pramenů postupně dostatečně obsažný materiál k tomuto doposud málo zpracovanému údobí počátků českého výtvarnického života nejen v Olomouci, ale na Moravě vůbec.

1 H. Kusáková, I. Krsek, 100 let výtvarné Moravy, Olomouc 1948, E. Christová, SVUM, dissertace brněnské university, 1949.

2 Děkuji umělcově rodině za laskavé svolení k publikování tohoto materiálu.

3 I. Krsek, J. Lenhart, Gottwaldov 1957, str. 11 an.

4 Upozorňuji znovu na Lenhartův vztah k periferií, který nebyl toliko módně námětový. Ve svém náčrtníku má J. Lenhart zapsáno: „O bohatství svém i majetkových poměrech může mluvit jen ten, který oplývá vším, co potřebuje; až se bude ptát, co jest nouze a bída, ať přijde ku mně.“ Viz autorovu stať Náčrtník periferií Jindřicha Lenharta, Umění a svět II.—III., 1957—58, str. 147 an.

5 Srovnej autorův článek Nezapomenutelné mistrovství, Stráž lidu z 9. XI. 1958, který navazuje na nekrolog Živý odkaz, uveřejněný ve Stráži lidu 14. X. 1955.

⁶ Životopis je psán na šesti listcích tuhého papíru, potištěného na rubu reklamou olomouckého obchodního domu ASO, formátu 14 cm x 9,8 cm. Psáno perem, listky číslovány v pravém horním rohu. Uloženo v umělcově pozůstalosti.

⁷ Půjde o medailony dalších osobností a příslušné materiálu, jak svého času naznačili např. M. Plánka, K malířskému dílu Františka Hlavici, *Umění a svět* I, 1958, str. 71, nebo J. Lakosil, Karel Wellner - grafik, *Umění a svět* II.—III., 1957—1958, str. 110 an.

Zora Trnáčková

PŘÍRŮSTKY ARCHEOLOGICKÉHO ODDĚLENÍ VLASTIVĚDNÉHO ÚSTAVU V OLOMOUCI V R. 1967

Bystřice pod Hostýnem (okr. Kroměříž). Do sbírek byly předány tři ploché kopytovité sekyrky. (Přír. č. 306/67.)

Droždín (okr. Olomouc). Členové Vlastivědného kroužku při ZDŠ v Droždíně předali paleolitické, neolitické a eneolitické pazourkové nástroje a úštěpy, nalezené v r. 1966. (Přír. č. 297/67.)

Dub nad Moravou (okr. Olomouc). Při hloubení průkopu v blízkosti domu čp. 6 (jižní část obce při silnici do Nenakonic, u zahradnictví JZD) byla naříznuta větší jáma s plochým dnem. Z výplně byly vyzvednuty zvířecí kosti, část misky a drobné střípky, patřící věteřovské kultuře. (Přír. č. 319/67.)

Grygov? (okr. Olomouc). Pravděpodobně z katastru obce nebo z nejbližšího okolí pochází neolitický sekeromlat, nalezený před více než 30 lety. (Přír. čís. 305/67.)

Hnojice (okr. Olomouc). V trati „Moščanky“ byly nalezeny eneolitické a platěnické střepty, přesleny a pazourkové úštěpy. (Přír. č. 309/67.) — Při stavbě nové drůbežárny byl rozrušen lužický žárový hrob, z něhož se dochovala spodní část velkého okřínu a zbytek spálených kostí. (Přír. č. 703/67.)

Holice u Olomouce (okr. Olomouc). Do sbírek byl předán neolitický mlat, nalezený ve třicátých letech na katastru obce. (Přír. č. 298/67.)

Horní Sukolom (okr. Olomouc). Z trati „Lihovarské“ na katastru obce pocházejí drobné paleolitické úštěpy (přír. č. 307/67), eneolitické a platěnické střepty, kamenné sekyrky, přesleny a větší množství nepatřinovaných pazourkových a rohovcových úštěpů. (Přír. č. 308/67.)

Laškov (okr. Olomouc). Z hradiska „Rmíz“ jsou eneolitické a platěnické střepty. (Přír. č. 299/67.)

Lazce u Uničova (okr. Olomouc). Na poli u hřbitova se našly dvě malé eneolitické kamenné sekyrky, přesleny a pazourkové úštěpy. (Přír. č. 301/67.) — Další kamenná sekyrka a eneolitický střepek jsou z prostoru mezi Lazci a Dědinkou. (Přír. č. 302/67.)

Lhota u Šternberka (okr. Olomouc). Na katastru obce byl nalezen velký neolitický sekeromlat. (Přír. č. 314/67.) — Z trati „Za dědinou“ pocházejí středověké střepty. (Přír. č. 318/67.)

Mezice (okr. Olomouc). Ze sbírky J. Vrbky je eneolitický (?) přeslen, nalezený na blíže neurčeném místě. (Přír. č. 270/67.)

Náklo (okr. Olomouc). Archeologické oddělení převzalo sbírku pravěkých nálezů z pozůstalosti J. Vrbky z Nákla (256 kusů). Sbírkou obsahuje neolitické kamenné a pazourkové nástroje (přír. č. 273—274/67), volutové střepy (přír. č. 272/67), eneolitické střepy, přesleny a nástroje (přír. č. 275—279/67), nálezy z pohřebiště lidu popelnicových polí (přír. č. 280—282/67) a další lužické a platténické střepy (přír. č. 283—286/67). Pravděpodobně do římského období patří nálezy z r. 1938 (přír. č. 287/67). Další nálezy jsou slovanské (přír. č. 288/67), středověké (přír. č. 289—292/67) a blíže neurčené (293—296/67).

Štarnov (okr. Olomouc). V trati „U kapličky“ západně od obce (na tzv. Holoubkově poli) se našly drobné volutové a středověké střepy a železitá struska. (Přír. č. 704/67.)

Šternberk (okr. Olomouc). V trati „Vinohrad“ byly opět nalezeny nepatinované pazourkové úštěpy, snad neolitické. (Přír. č. 316/67.)

Šumvald (okr. Olomouc). Přímo v obci (čp. 133) byly při stavebních pracích nalezeny středověké střepy. (Přír. č. 300/67.)

Unčovice (okr. Olomouc). Ve sbírce J. Vrbky byl eneolitický (?) přeslen, nalezený v trati „Rybník“. (Přír. č. 271/67.)

Zadní Újezd (okr. Olomouc). Na svahu návrší „Holubice“ se našel velký oválný valoun-otloukač (?). (Přír. č. 303/67.)

Žerotín (okr. Olomouc). Na katastru obce bylo nalezeno závaží tkalcovského stavu, pravděpodobně eneolitické. (Přír. č. 315/67.) — Z prostoru za obcí směrem ke Strukovu je část slezského koflíku a bronzová jehlice s roztepanou a svinutou hlavicí. (Přír. č. 317/67.) — Platténické střepy a železitá struska se našly směrem ke Hnojicím (přír. č. 311/67), jiná struska (přír. č. 310/67) pochází také z trati „Céповý rybník“, kde byly již dříve odkryty slovanské železářské výhně (viz Sborník ČSSA 1, 1961, 48—57). — Na katastru obce se dále našly dva oblé kamenné roztěrače. (Přír. č. 312/67.)

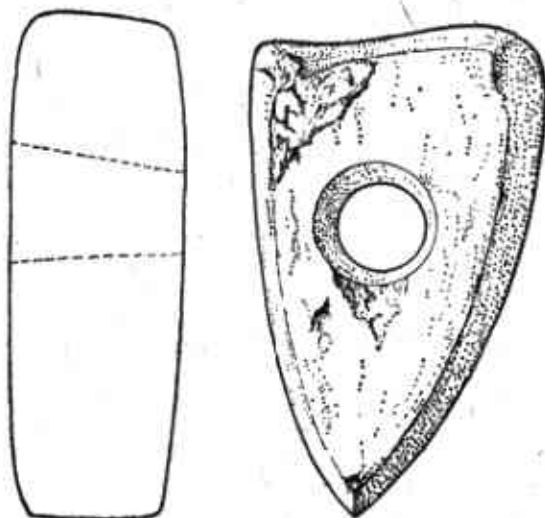
Zusammenfassung

NEUERWERBUNGEN DER ARCHÄOLOGISCHEN ABTEILUNG IM JAHRE 1967.

Wie in vorigen Jahren wurden neue paläolithische, neolithische und äneolithische Feuersteingeräte in Drozdín gefunden. Auch in Horní Sukolom (Flur „Lihovarské“) wurden einige patinierte und mehrere unpatinierte Feuersteine, Steinbeile, Spinnwirtel und äneolithische sowie Plattenitzer Scherben gesammelt. Einzelfunde von Steinbeilen stammen von Bystřice pod Hostýnem, Grygov (?), Holice u Olomouce, Lazce u Uničova, Lhota u Šternberka und Uničov. Neolithisch oder äneolithisch sind wahrscheinlich weitere Einzelfunde von Feuersteinen, Spinnwirteln und verschiedenen atypischen Steinwerkzeugen (Hnojice, Mezice, Unčovice, Šternberk, Zadní Újezd, Žerotín). — Bei Bauarbeiten in Dub nad Moravou wurde eine grössere Grube mit einigen Scherben der Věteřov-Kultur (ältere Bronzezeit) festgestellt. — Zu der Urnenfelderkultur gehören Oberflächenfunde von Horní Sukolom, Laškov, Uničov und Žerotín; Reste eines Lausitzer Brandgrabes wurden in Hnojice entdeckt. — Spuren von mittelalterlichen Ansiedlungen befanden sich in Lhota, Štarnov und Šumvald. — Die Abteilung gewann eine Sammlung archäologischer Funde von Náklo aus dem Nachlass von J. Vrbka, welche einige linearkeramische, äneolithische, kaiserzeitliche und slawische, meistens aber urnenfelderzeitliche Funde enthält.

SDĚLENÍ

● Ojedinělý nález sekeromlatu v Jívové u Šternberka.

V roce 1962 získalo archeologické oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci neolitický sekeromlat, nalezený podle údaje nálezců — žáků ZDŠ — náhodně na polích severně od obce Jívová (okres Olomouc, východně od Šternberka na Moravě). Jde o krátký a široký sekeromlat se šikmým týlem, vyrobený ze zelenavého a šedočerného kamene se zřetelným vrstvením. Povrch je opracován hlavně na bocích, horní a spodní plocha je částečně narušena odlupováním vrstev. Otvor je hladký a zřetelně kónický. (Rozměry: d. osy 125, max. š. 77, v. týlu 45, v. ostří 52, průměr otvoru 25 a 32 mm. — Inv. č. A 6591.)

Obec Jívová leží mezi lesy v okrajové části Nízkého Jeseníku (nadmořská výška asi 600 m), tedy mimo území, které osídlo-

vali neolitickí zemědělci; nejbližší sídliště lidu s keramikou volutovou (Lužice u Šternberka - cihelna, viz Zprávy VÚ č. 103/1962, 20; č. 121/1965, 27) je asi 8 km vzdáleno. Je tedy možno považovat sekeromlat z Jívové za doklad přechodného pobytu neolitických zemědělců mimo vlastní sídelní oblast.

Zusammenfassung.

Als Einzelfund wurde im Kataster von Jívová (östlich von Šternberk, Kr. Olomouc) ein Steinbeil (Inv. Nr. A 6591) gefunden. Der Fundort liegt schon ausserhalb des neolitischen Siedlungsraumes.

Zora Trňáčková

● Vlastivědný kroužek mládeže v roce 1967

Do vlastivědného kroužku mládeže při VÚ v Olomouci se na počátku školního roku 1966/67 přihlásilo 15 dětí (věkový průměr 10 let). Schůzky, jež se konaly opět dvakrát měsíčně, navštěvovaly průměrně dvě třetiny z přihlášeného počtu. Předsedou kroužku byl zvolen Marek Rosenfeld, kronikářkou Dagmar Smolíková. Hlavní náplní schůzek byly exkurze a vycházky, úspěšná byla exkurze do Šternberka s prohlídkou města, státního hradu a muzea hodin. Největší zájem projevily děti o prohlídku výzkumu Kartouzky v Dolanech, na kterou pozvaly i své spolužáky ze ZDŠ v Olomouci-Neředíně (celkem 28 účastníků). S pamětihodnostmi Olomouce se členové kroužku zhruba seznámili již v předcházejícím roce. Letos se vždy náplň jedné schůzky vztahovala k určité památce, jejíž historii děti poznávaly podrobněji (například prohlídka chrámu sv. Mořice s výkladem prof. Antonína Schindlera o varhanách a hudební ukázkou; vycházka a beseda o olomouckých hradbách). V souvislosti s postupnou prohlídkou expozice Olomoucko v letech 1848—1948 proběhla exkurze po památkách dělnického hnutí. Vycházky doplnila řada besed (například o klášteře Hradisko, o olomouckých pověstech, o muzeu) a prohlídky muzejních výstav (Lidové umění na Hané, Hirošige Tokaidó, Mistrovská díla evropské malby 16. až 18. století, Ruská grafika). Posláním kroužku bylo a je i nadále seznamovat

mládež s historií Olomoucka, poznat vlastní muzejní a vlastivědnou práci a aktivně se na ni podílet. První kroky jsme podnikli v souvislosti s dolanskou Kartouzkou. Členové kroužku celkem třikrát navštívili laboratoř Vlastivědného ústavu a pomáhali při zpracování středověkých nálezů. Ohlas těchto „pracovních“ schůzek byl daleko větší, než jsme očekávali. Dlouhodobým úkolem kroužku je pomoc při doplňování sbírkových fondů. Dále si děti vedou kroniku, zápisy provádějí pod dohledem kronikářky střídavě všichni členové kroužku. Všechny akce v minulém roce byly provázeny výkladem odborných pracovníků Vlastivědného ústavu v Olomouci (V. Burian, V. Pachlová, M. Písková), přiměřeným věku dětí.

-p-

● Archivní výstavy v olomouckém muzeu

Jedním z hlavních úkolů pracovníků Vlastivědného ústavu v Olomouci je zpřístupňování sbírkového materiálu formou stálých expozic a výstav. Samostatné archivní výstavy nemají v olomouckém muzeu dlouhou tradici. Je to dáno charakterem sbírkových fondů. Za muzejní sbírkový předmět se považuje především trojrozměrný materiál, archiváře jej jen doplňují.

Archivní výstavy, instalované v olomouckém muzeu v posledních letech, byly výsledkem spolupráce historického oddělení společenských věd VÚO a Státního archivu v Opavě, pobočka Olomouc.

První výstava, nazvaná „Letáky a tisk — účinná zbraň v rukou KSČ“, uspořádaná k 45. výročí vzniku Komunistické strany Československa, obsáhla časově období let 1918—1945. Zásadně se však členila tematicky, chronologické hledisko bylo uplatněno až na druhém místě. Autorům libreta nešlo o zachycení dějin KSČ na stránkách tisku, ale pokusili se vystihnout základní linie stranické propagandy. Jednotlivé tematické skupiny následovaly po sobě takto:

1. Publikace o sovětském Rusku, které přivezli levicoví legionáři.
2. Boj KSČ za sociální požadavky, prosincová generální stávka 1920.
3. KSČ sekcí III. internacionály.
4. Ideologická výchova členů KSČ.
5. Orientace KSČ v mezinárodní i vnitřní politice.
6. Boj proti trockismu.
7. Proces bolševizace strany.
8. Rudé odbory.
9. Hospodářská krize 30. let.
10. Požadavek spravedlivé daňové politiky.
11. Stávkové boje v 30. letech.
12. Práce strany na venkově.
13. Práce KSČ mezi ženami.
14. Komunistický svaz mládeže.
15. Práce v armádě.
16. Dělnická tělovýchova.
17. Komunistický tisk.
18. Boj na obranu SSSR a proti nové válce.
19. Úsilí o vytvoření jednotné a lidové fronty.
20. Ohrožení Československa.
21. Okupace a osvobození.

Mezi nejzajímavější exponáty, většinou konfiskované komunistické tiskoviny (dnes uložené ve Státním archivu a archivním fondu VÚO), patřily Leninovy publikace, letáky rozšiřované v armádě, výtisky olomoucké Stráže lidu, německé letáky, karikatury, letáky a plakáty k demonstracím KSČ v Olomouci a Šumperku, brožury o otázkách jednotné a lidové fronty, výtisky ilegálního Rudého práva z doby okupace a historické snímky z Olomouce roku 1945. Mnohé ma-

teriály byly zveřejněny vůbec poprvé. Expozice (celkem 151 archiválií) dokumentovala vliv KSČ na veřejnost prostřednictvím tiskovin, rozšiřovaných na střední a severní Moravě, ale i materiálem ústředním.

Pokud jde o architektonické řešení, použil výtvarník kovové konstrukce, na níž zavěsil malé panely, a nízkých podíí, uzavřených skleněným krytem. Výstava, instalovaná v dolní klubovně muzea, byla přístupna veřejnosti v květnu a červnu roku 1966.

K oslavám 50. výročí Velké říjnové socialistické revoluce přispěly obě instituce výstavou „Československo-sovětské vztahy ve 20. a 30. letech“. Expozice, opět členěná tematicky, upozorňovala na několik zajímavých momentů ve vývoji československo-sovětských vztahů. Dokumentovala boj KSČ na obranu SSSR a za navázání diplomatických styků relacemi o schůzích, manifestacích a stávkách dělnictva na Olomoucku. Dále dokládala zvýšený zájem všech vrstev obyvatelstva o poznání SSSR ve 30. letech a přínos pokrokové inteligence v tomto směru (přednášky Jana Wericha, Zdeňka Nejedlého a dalších v Olomouci). Dvě témata se týkala spolupráce mezi ČSR a SSSR v ekonomické oblasti a vzrůstu oboustranných obchodních styků ve 30. letech. Závěrečná část expozice se zaměřila na činnost olomouckého divadla, které již v této době seznamovalo veřejnost s ruskou a sovětskou uměleckou tvorbou, uvádělo ve svém repertoáru díla F. M. Dostojevského, P. I. Čajkovského, M. Gorkého, Višněvského, K. Simonova aj.

Výstava otevřená v listopadu trvala do konce prosince 1967.

K 20. výročí Únorových událostí připravili olomoučtí archiváři a muzejníci výstavku „Střední a severní Morava v letech 1945–1948“ (únor – květen 1968). Výběrem materiálu navázala tato výstavka na stálou muzejní expozici „Olomoucko v letech 1848–1948“ a doplňovala ji. Vedle novin, v nichž můžeme sledovat spád únorových dní 1948, letáků a jiných tiskovin, byly vystaveny také dokumentární fotografie z fotografického oddělení VÚO. Libreto sledovalo především odraz klíčových událostí v tisku a jejich hodnocení československou historiografií s odstupem dvaceti let.

Všechny tři výstavy navštěvovaly především olomoucké školy, které využily této příležitosti k doplnění výuky. Další společnou akcí, již Státní archiv a Vlastivědný ústav připravují, bude ještě v tomto roce výstava k 50. výročí vzniku Československé republiky.

Milada Písková

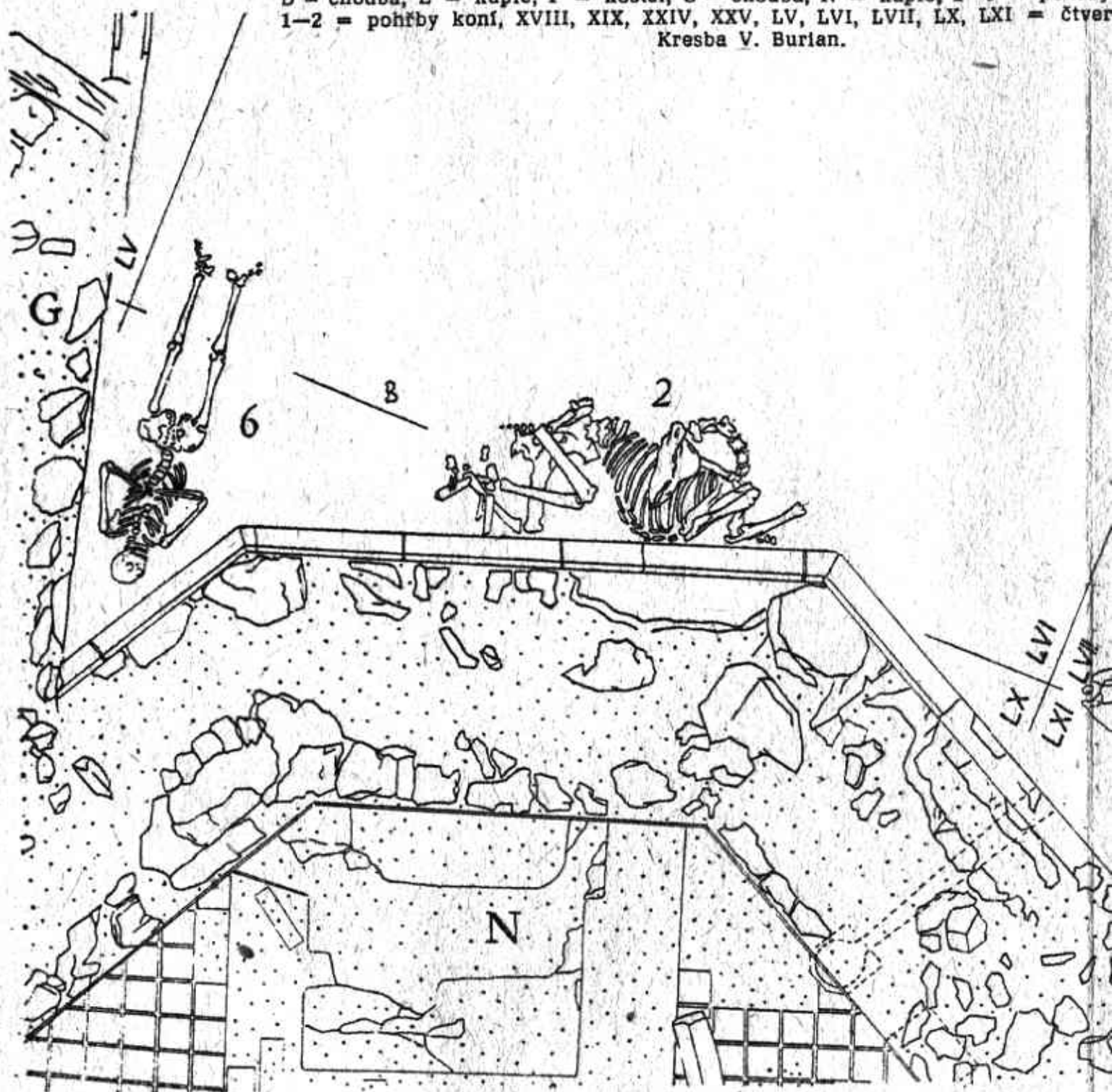
K vyobrazením na obálce:

1. Dolany, Kartouzka: hrob bojovníka č. 6. K článku V. Buriana—M. Stloukala. Snímek V. Burian.
2. Madona v kostele Panny Marie Sněžné v Olomouci. Stav během restaurace v roce 1946. (Snímek SÚPPOP.) Vpravo táž socha po opravě. (Snímek VÚO — Jaroslav Juryšek.)
3. Madona v kostele Panny Marie Sněžné v Olomouci. Stav během restaurace v roce 1946, detail. (Snímek SÚPPOP.)
4. Dolany, Kartouzka: pohřeb koně č. 2. K článku V. Buriana. (Snímek autor článku.)

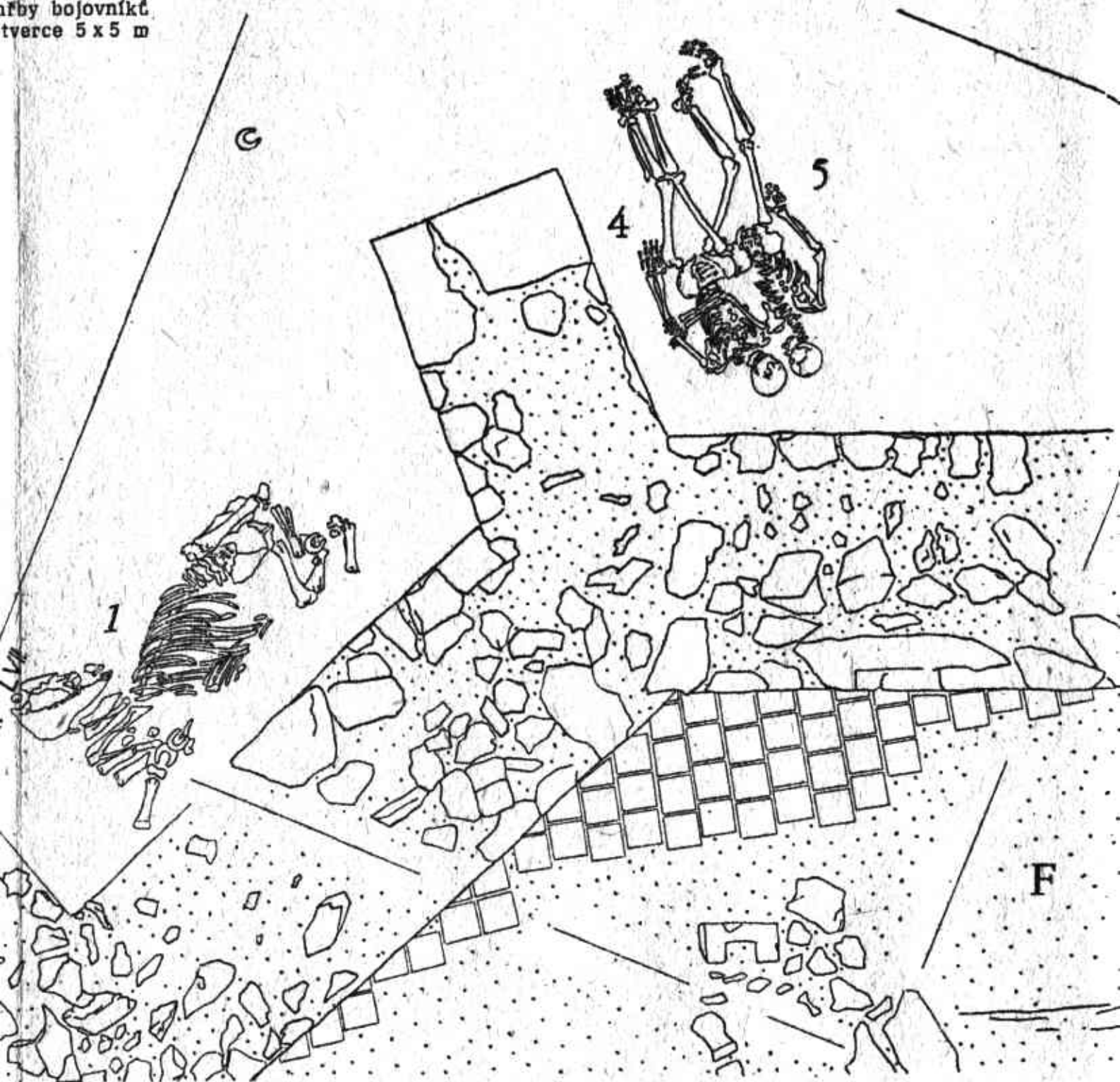
Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 140. Vydal Vlastivědný ústav v Olomouci, náměstí Republiky 8. Redigoval V. Burian. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., prov. 12, Olomouc, Leninova 15.

© Vlastivědný ústav Olomouc.

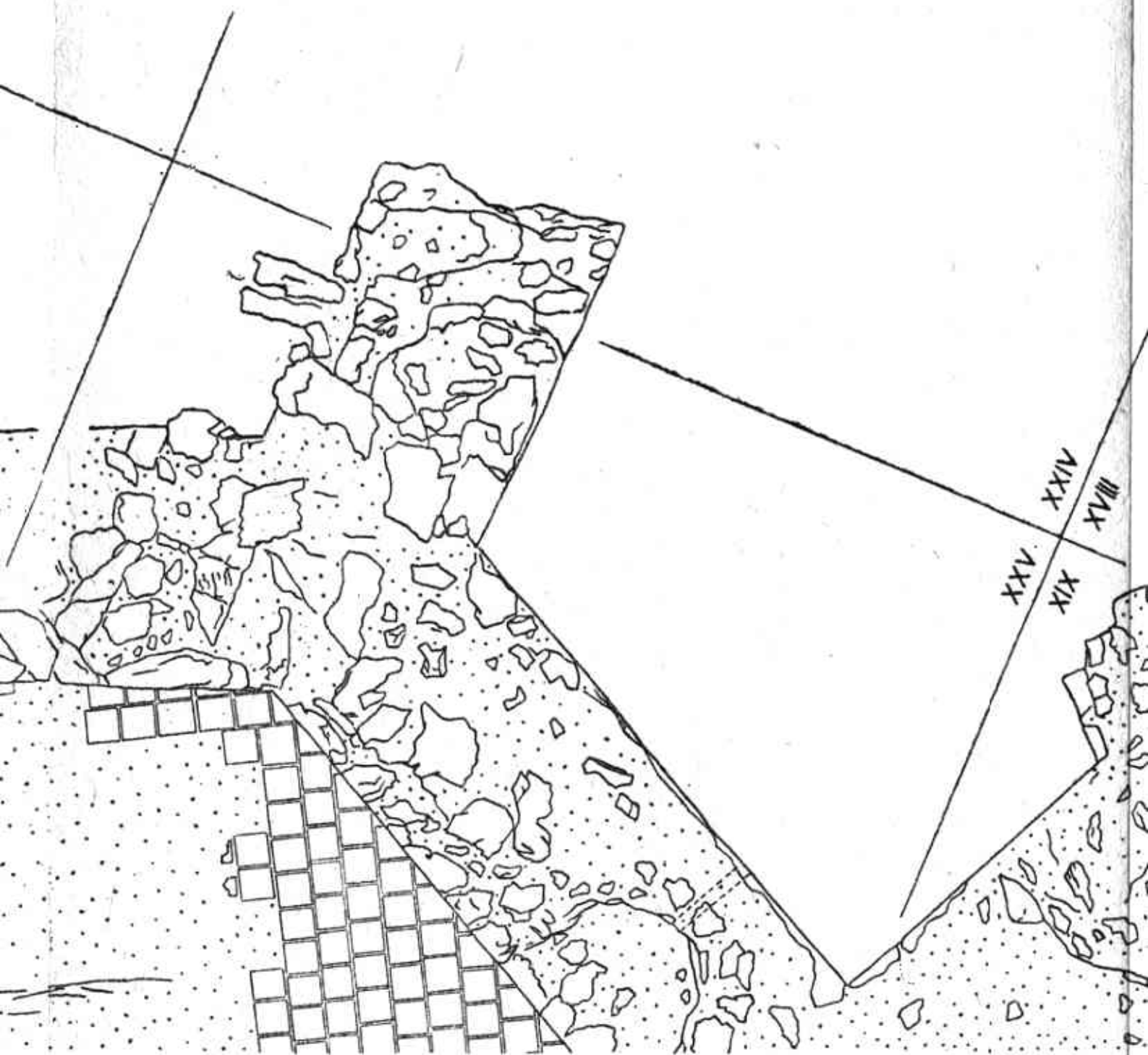
D = chodba, E = kaple, F = kostel, G = chodba, N = kaple, 1—6 = pohřby
 1—2 = pohřby koní, XVIII, XIX, XXIV, XXV, LV, LVI, LVII, LX, LXI = čtver
 Kresba V. Burian.

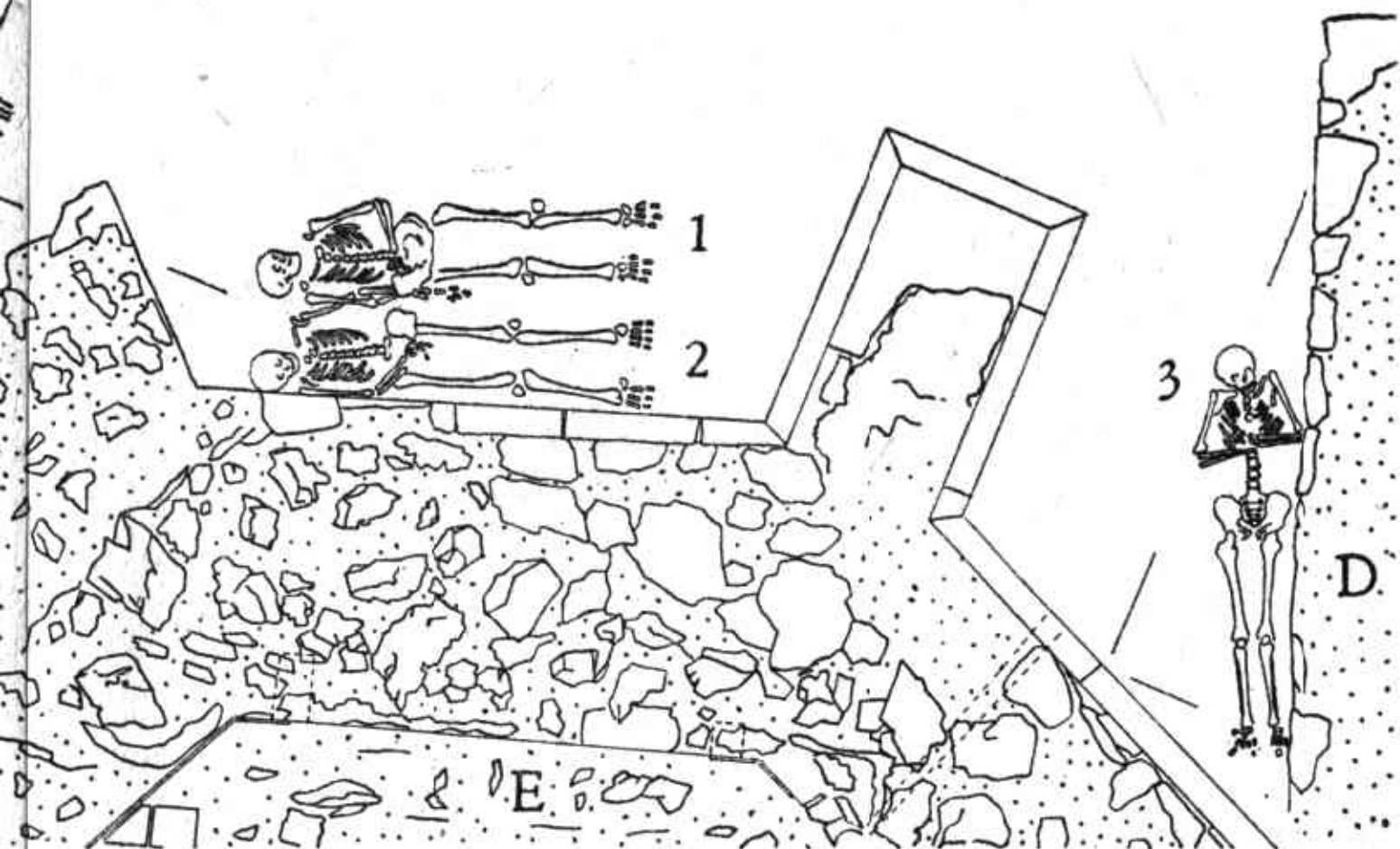
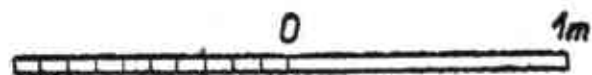
atby bojovníků
tverce 5 x 5 m

Dolany, Kartouzka: Situace pohřbů bojovníků a koní husitských
V. Burián—M. Stloukal, Šestý pohřeb bojovníka na Kartouzce
Kosterné doklady koně z lokality Kartouzka v

sitské posádky. [K článkům
zce v Dolanech, a V. Burian,
v Dolanech.]

OBSAH

ČLÁNKY: L. Machytka, Gotická socha Madony v kostele Panny Marie Sněžné v Olomouci, 1. — V. Burian — M. Stloukal, Šestý pohřeb bojovníka na Kartouzce v Dolanech, 6. — V. Burian, Kosterné doklady koně z lokality Kartouzka v Dolanech, 9. — M. Písková, Mozartovo muzeum v Salcburku, 11. — V. Burian, Pamětní předměty z kaple v Lípách, 13. — B. Eliáš, Z dějin naší oděvní velkovýroby mezi dvěma válkami, 15. — J. Petrů, K počátkům českého výtvarnického života v Olomouci, 21. — Z. Trňáčková, Přirůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v r. 1967, 24. — SDĚLENÍ: Z. Trňáčková, Ojedinělý nález sekeromlatu v Jívové u Šternberka, 26. — M. Písková, Vlastivědný kroužek mládeže v roce 1967, 26. — M. Písková, Archivní výstavy v olomouckém muzeu, 27.